

Eski para

Lahit (Mezar)

Arkeolojik Buluntular

Sıra Sende

Birinci elden kaynaklar ile ilgili proje ödevi hazırlayan Aslı, sunumunu yaparken kitabeler, arkeolojik buluntular, tarihi paralar, antlaşma metinleri ve İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın "Büyük Osmanlı Tarihi" adlı eserini örnek olarak göstererek, bunlardan hangisinin birinci elden kaynak olamayacağını sormuştur.

Buna göre, arkadaşları Aslı'ya aşağıdakilerden hangisini söylerse doğru cevap vermiş olur?

- A) Kitabeler
- B) Arkeolojik buluntular
- C) Tarihi paralar
- D) Antlaşma metinleri
- E) İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın Büyük Osmanlı Tarihi adlı eseri

3. TARİH BİLİMİNİN YÖNTEMİ:

- Sosyal bir bilim olan tarih geçmişte yaşanmış ve bitmiş olayları incelediği için deney yapamaz.
- Tarihin yöntemi, tarihi olayları inceleyerek anlamak ve açıklamaktır.
- Tarihi olaylar hakkında doğru bilgi edinmek ise ancak o dönemden kalan veya olaya tanıklık edebilecek belge ve bulguların değerlendirilmesi ile mümkündür. Bu değerlendirmede sistematik bir yöntem izlenir.

a) Tarama (Kaynak arama)

- Tarihi bilgilerin doğru ve güvenilir olması için tarihi olaylarla ilgili kaynaklara başvurmak gerekmektedir.
- Tarihi bir olayla ilgili bilgi veren her türlü belge kaynak olarak kabul edilir. Tarihin kaynakları, birbirinden farklı niteliklere ve özelliklere sahiptir.
- Kaynaklar, oluştuğu döneme ve tarihçinin kullanım önceliğine göre iki gruba ayrılır:

- **Birinci elden kaynaklar:** Tarihi olayın geçtiği döneme ait her türlü bulgudur. Şehir ve yapı kalıntıları, yazılı belgeler (mesela kil tabletler veya papirüsler), insanlar tarafından yapılmış bütün eserler, eşyalar bu gruba girer. Bunlar özelliklerini korudukları oranda değer taşırırlar.

- **İkinci elden kaynaklar:** Olayın geçtiği döneme yakın ya da o dönemin kaynaklarından yararlanılarak meydana getirilen eserlerdir.

- Tarihe ait bilgi veren malzemeler, teknolojinin gelişmesiyle giderek çeşitlenmektedir. Tarihsel kaynaklar şu şekilde sınıflandırılmaktadır:

- **Sözlü kaynaklar** (Efsaneler, destanlar, şiirler, hikayeler)
- **Yazılı kaynaklar** (Fermanlar, mühürler, paralar, kitabeler, yıllıklar)
- **Yazısız kaynaklar** (Arkeolojik buluntular, mezarlar, heykeller, mağara resimleri, araç - gereçler, fosiller)
- **Sesli, görüntülü ve çizili kaynaklar** (CD, filmler, fotoğraflar, resimler, haritalar, disketler)
- Kaynakların kullanımı konusunda dikkatli olunmalıdır. Çünkü kaynaklarda verilen bilgiler bütünüyle doğru olmayabilir. Bu nedenle bilgilerin karşılaştırılarak kontrol edilmesi gerekir.

Not

Tarihi bilgilerin doğru ve güvenilir olması şarttır. Belgelere dayanmayan bilgiler, tarih araştırmasında değer taşımaz ve dikkate alınmaz. Bunun için, tarihçi bir konuyu işlerken, o konuyla ilgili kaynaklara başvurmak zorundadır.

ETKİNLİK - 1

Aşağıda tarih biliminin yararlandığı bazı kaynaklar verilmiştir. Kaynakların başında bulunan harfi, ilgili olduğu kutunun içine yazarak doğru eşleştirmeyi yapınız.

- A) Kitabeler
- B) Heykeller
- C) Paralar
- D) Mezarlar
- E) Fosiller
- F) Kil tabletler
- G) Fermanlar
- H) Antlaşmalar
- I) Silahlar
- İ) Süs eşyaları
- J) Araç – gereçler

Yazılı Kaynaklar

Yazısız Kaynaklar

Ferman

İstiklal Madalyası

Heykel

Sıra Sende

Tarihi olaylar hakkında doğru bilgi edinmek ancak o dönemden kalan ve olaya tanıklık edebilecek belge ve bulguların değerlendirilmesi ile mümkündür. Fakat kaynakların kullanımı konusunda dikkatli olunmalıdır. Çünkü kaynaklarda verilen bilgiler bütünüyle doğru olmayabilir. Bu nedenle bilgilerin karşılaştırılarak kontrol edilmesi gerekir.

Yukarıdaki açıklamada, tarih araştırmalarında kullanılan yöntemlerden hangisinin önemi vurgulanmaktadır?

- A) Tarama (Kaynak Arama)
- B) Tasnif (Sınıflandırma)
- C) Tahlil (Çözümleme)
- D) Tenkit (Eleştiri)
- E) Terkip (Sentez)

b) Tasnif (Sınıflandırma)

- Tarihsel kaynaklardan verilerin elde edilmesinden sonra bunların tasnif edilmesi gerekir. Tasnif, sınıflandırma demektir.
- Verilerin sınıflandırılması ve mantıklı bir düzen içerisinde sıralanmasıyla, eserin bölümleri oluşturulur. Bu bölümlerin de kendine göre alt başlıkları olacaktır. Böylece hazırlanmakta olan yapının planı ortaya çıkar.

c) Tahlil (Çözümleme)

- Sınıflandırma işleminin tamamlanmasından sonra, eldeki kaynakların ve belgelerin çözümlenmesi (tahlil) gerekir.
- Çözümleme, eldeki malzemenin kullanıma hazır ve işe yarar hale getirilmesidir.

d) Tenkit (Eleştiri)

- Eldeki malzemeler, bir yandan kullanıma hazır hale getirilirken bir yandan eleştirilir. Belgeler, eleştiri süzgecinden geçirilmeden kullanılamaz.
- Eleştiri, dış eleştiri ve iç eleştiri olmak üzere ikiye ayrılır.

- **Dış eleştiri:** Bir kaynağın adı, türü, sahte veya orjinal olup olmadığı, yazılış tarihi, yazarının belirlenmesi gibi kaynağın dış özelliklerine ilişkin yapılan eleştiridir.
- **İç Eleştiri:** Kaynakta verilen bilgilerin güvenilirliğini ve değerini ortaya koymak için yapılan eleştiridir.

Not

Yazılı kaynakların doğruluk derecesi, güvenilirliği, yazıldığı tarih, yazarı, aynı olaydan söz eden farklı kaynaklar arasında uyum ve uyumsuzluk tenkit aşamasında araştırılır.

e. Terkip (Sentez)

- Çözümleme ve tenkit yoluyla olaylara ait birtakım güvenilir bilgiler elde edildikten sonra, birleştirme aşamasına gelinmiş olunur.
- Birleştirme; çok sayıdaki kaynaktan elde edilen bilgilerin özümseme yeni bir sonuca ve yargıya ulaşılmasıdır.
- Birleştirme, araştırmanın en önemli aşaması sayılır. Atatürk'ün "**Tarih yazmak, tarih yapmak kadar zordur. Yazan, yapana sadık kalmazsa hakikat, içinden çıkılmaz bir hâl alır.**" sözü, bu aşamada ne kadar titiz ve tarafsız olmanın gerekliliğini anlatır.

Uyarı

Tarihçi, ele aldığı olayla ilgili olarak bütün kaynakları dikkatle incelemek, değerlendirmek ve bunları yaparken de tarafsız (objektif) olmak zorundadır.

Not

Tarihçi, araştırmasında kesin gözükene muhtemel kalanı ayırmalı, verilerden kaynaklanan boşluklar varsa onları da açıkça belirtmelidir. Bunu yaparken, yazarlığın bütün gereklerine dikkat etmelidir. "Aynı zamanda iyi bir yazar olmayan büyük tarihçi yoktur."

4. TARİHİN SINIFLANDIRILMASI:

- Tarihin çok geniş bir çalışma alanına sahip oluşu, onun incelenip anlaşılmasını güçleştirmektedir. Bu güçlüğü aşmak amacıyla tarih, sınıflandırmalara tabi tutulmaktadır.
- Bunlar zamana, mekana ve konuya göre sınıflandırmadır.

Örnek:

Tarih bilimi, daha kolay araştırılması ve öğretilmesi amacıyla zamana, mekana ve konusuna göre sınıflandırılmıştır.

Buna göre;

- I. Anadolu Tarihi
- II. Ortaçağ Tarihi
- III. İktisat Tarihi

sınıflandırmalarının ilgili olduğu alanla eşleştirilmesi aşağıdakilerden hangisinde **doğru** olarak verilmiştir?

	<u>Zaman</u>	<u>Mekan</u>	<u>Konu</u>
A)	I	II	III
B)	II	I	III
C)	III	I	II
D)	II	III	I
E)	I	III	II

Çözüm:

Anadolu Tarihi mekâna, Ortaçağ Tarihi zamana, İktisat Tarihi konuya göre sınıflandırmaya örnektir. Doğru eşleştirme "B" seçeneğinde yapılmıştır.

YANIT B

5. TARİHİ OLAYIN VE TARİHÇİNİN TAŞIMASI GEREKEN ÖZELLİKLER

a. Tarihsel Olayların Taşınması Gereken Özellikler:

- İnsan ve toplum ilişkileri sonucunda ortaya çıkmalıdır.
- Yeri ve zamanı bilinmelidir.
- Belgeleri olmalıdır.
- Kendisinden önceki olaylarla neden - sonuç ilişkisi olmalıdır.
- Meydana geldiği dönemin siyasi, ekonomik, toplumsal ve kültürel özelliklerini yansıtmalıdır.

Sıra Sende

Tarihi olayların zamana, mekana ve konularına göre sınıflandırılmasının (tasnif edilmesinin) temel amacının aşağıdakilerden hangisi olduğu söylenebilir?

- A) Çağ değişimini kolaylaştırmak
- B) Tarihi olayları kronolojik olarak sıralamak
- C) Tarihi olayların incelenmesi ve öğrenilmesini kolaylaştırmak
- D) Tarihi olayların başlangıcını belirlemek
- E) Toplumların birbirlerinden ayırt edilmesini sağlamak

Sıra Sende

Geçmişte yaşanan bir olayı günümüze ulaştıran tarihçinin verdiği bilginin, gerçek bir tarihsel bilgi olabilmesi için aşağıdakilerden hangisine gerek olduğu ileri sürülemez?

- A) Olaylarla ilgili belgelerin incelenmesine
- B) Tarihçinin olayla ilgili kişisel düşüncelerini belirtmesine
- C) Yardımcı bilimlerle bilgilerin kanıtlanması ve desteklenmesine
- D) Olayların neden - sonuç ilişkisi içinde analiz edilmesine
- E) Olayların gerçekleştiği dönemin koşul ve ortamının göz önüne alınmasına

Tarih Kurumu çalışmaları ve Atatürk

Sıra Sende

- İşlenen hataların tekrarlanmaması
- Benzer olaylar karşısında önceden önlemler alınması
- Toplumlararası yarışta deneyim kazanılması

Yukarıda verilen olgular tarih biliminin daha çok hangi özelliği ile ilgilidir?

- A) Yöntemi
- B) Konusu
- C) Çeşitliliği
- D) Niteliği
- E) Yararları

Uyarı

Tarihin konusu içinde yer alan olayların değerlendirilmesinde, olayın yaşandığı zamanın ve çevrenin koşulları dikkate alınmalıdır. Geçmişte yaşanan bir olayı, günümüzün koşullarına ve anlayışına göre değerlendiremeyiz.

b. Tarih Araştırmacısının Taşınması Gereken Özellikler:

- Objektif (tarafsız) olmalıdır.
- Belgelere dayalı araştırma yapmalıdır.
- Olaylar arasında neden - sonuç ilişkisi kurmalıdır.
- Olayın geçtiği dönemin koşullarını göz önüne almalıdır.

6. TARİH ÖĞRENMENİN YARARLARI:

- Bir ulusun tarihi, onun belleği gibidir. Belleğini kaybetmiş bir insan, kendini ve yaşamı tanımlamakta nasıl güçlük çekerse, tarihini bilmeyen uluslar için de aynı durum söz konusudur.
- Toplumlar geçmişten çıkardıkları derslerle geleceğine yön verir.
- Bir milletin ferdi olarak geçmişini öğrenen kişi, milli değerlerini, kültürünü tanıyarak milli bilinç kazanır. Sorumluluk ve vatandaşlık duygusu gelişir. Milli birlik ve beraberlik güçlenir.
- Mustafa Kemal Atatürk; “**Büyük devlet kuran atalarımız, büyük ve yaygın uygarlıklara da sahip olmuşlardır. Bunu aramak, incelemek, Türklüğe ve cihana bildirmek, bizler için bir borçtur.**” demiştir. Bu amaçla Türk Tarih Kurumu’nu kurdurmuş, çalışmalarını da yakından izlemiştir.

Örnek:

- “Tarihini bilmeyen milletler başka milletlerin avı olurlar.”

Mustafa Kemal Atatürk

- “Tarih, milletlerin tarlasıdır. Her toplum, ne ekmişse gelecekte onu biçer.”

Voltaire

- “Tarih; okuyana, kendi gözünün görme derecesine göre, yol gösteren bir kılavuzdur.”

J.J. Rousseau

Yukarıda verilen özdeyişlerde, aşağıdakilerden hangisi üzerinde durulmaktadır?

- A) Tarih öğreniminin önemi
- B) Tarihin inceleme alanı
- C) Tarih biliminin yöntemi
- D) Tarihi olayların özellikleri
- E) Tarih biliminin kaynakları

Çözüm:

Mustafa Kemal Atatürk, Voltaire ve J.J. Rousseau’nun bu özdeyişlerinde tarih öğreniminin önemi vurgulanmaktadır.

YANIT A

ETKİNLİK - 2

Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere uygun sözcükleri yazınız.

1. Malazgirt Savaşı tarihi , Malazgirt Savaşı sonucunda Anadolu'nun Türkleşmesi tarihi dur.
2. Destan, efsane, şiir ve hikaye kaynaklar arasında gösterilebilir.
3. Tarihi olayları değerlendirirken karşılaşılan sorunlardan biri olaya yaklaşmamaktır.
4. Hikayeci tarihin öncüsü'tur.
5. Atatürk, Türk tarihi ile ilgili bilimsel çalışmalar yapılabilmesi için 1931 yılında 'nu kurmuştur.
6. Tarih yaşanmış olayları incelediği için araştırmalarında yapamaz.
7. bilimi, geçmişteki olaylardan ders alınmasını sağlayarak geleceğe ışık tutar.
8. Tarihiçi dayalı araştırma yapmalıdır.
9. Kitabeler elden kaynaktır.
10. Mezopotamya Tarihi, İlkçağ Tarihi, Hukuk Tarihi göre sınıflandırmaya örneklerdir.

7. TARİHİ BİLGİLERİN DEĞİŞEBİLİR ÖZELLİĞİ:

Tarihte bilgiler olayın geçtiği döneme ait verilere dayanır. Zamanla yeni belge ve bulguların elde edilmesiyle yeni bir bilgi elde edilebileceği gibi mevcut bilgiler de değişime uğrayabilir.

8. TAKVİM VE ZAMAN:

a. Takvimin Tanımı ve Ortaya Çıkması:

- Takvim; zamanı yıllara, aylara, haftalara ve günlere ayırma yöntemidir.
- Zamanı bilme ve verimli kullanma gerekliliği takvim gibi önemli bir buluşun ortaya çıkmasına yol açmıştır.
- İnsanlar tarihin akışı içinde zaman ölçüsü olarak çeşitli takvimler kullanmışlar, bu konuda Sümer, Mısır, Çin, Asur, Babil, Türk, İbrani, Arap toplumları çalışmalarda bulunmuşlardır.

Sıra Sende

Tarihi araştırmalarda, doğru bilgiye ulaşmak için aşağıdaki yöntemlerden hangisinin izlenmesi gerektiği savunulmaz?

- A) Neden - sonuç ilişkisi kurularak olaylar arasındaki bağlantıları belirlemek
- B) Olayların üzerinden belli bir zamanın geçmesini beklemek
- C) Farklı kaynaklardan yararlanmak
- D) Olayları, kişisel yargılardan uzaklaşarak değerlendirmek
- E) Olayları günümüz koşulları içinde değerlendirmek

Sıra Sende

Tarihte hiçkimse mutlak doğru bilgiye ulaştığını iddia edemez. Çünkü bulunacak her yeni belge, var olan bilgileri güçlendirebileceği gibi tamamen de değiştirebilir.

Bu durum, tarih bilgilerinin aşağıdaki özelliklerinden hangisi ile açıklanabilir?

- A) Geçmiş aydınlatması
- B) Statik (durağan) olmaması
- C) Belgelere dayanması
- D) Olay ve olgulardan oluşması
- E) Sebep - gelişme - sonuç ilişkisi içinde olması

Sıra Sende

İnsanlar tarihin akışı içinde zaman ölçüsü olarak çeşitli takvimler kullanmışlar, takvimlerine başlangıç olarak da İbraniler M.Ö. 3761 yaratılış yılını; Yunanlılar ilk olimpiyat oyunlarının yapıldığı M.Ö. 776 yılını; Romalılar, Roma şehrinin kuruluşu olan M.Ö. 753 yılını kabul etmişlerdir. Daha sonra Hristiyanlar, Hz. İsa'nın doğumunu; Müslümanlar, Hz. Muhammed'in Mekke'den Medine'ye göçünü (Hicret) takvim başlangıcı olarak kabul ettiler.

Bu bilgilere bakılarak, geçmişten günümüze kadar kullanılan takvimlere başlangıç olarak aşağıdakilerden hangisinin esas olarak alındığı savunulabilir?

- A) Tarihi olayların
- B) Topyekün savaşların
- C) Ekonomik faaliyetlerin
- D) Bilimsel ve teknolojik buluşların
- E) Diplomatik ilişkilerin

b. Türklerin Kullandıkları Takvimler:**– 12 Hayvanlı Türk Takvimi:**

Türklerin İslamiyet öncesinde kullandıkları en eski takvimdir. Güneş yılı esasına dayanır.

– Hicri Takvim:

Türklerin İslamiyeti kabul ettikten sonra kullandıkları takvimdir. Ay yılı esasına göre düzenlenmiştir. Başlangıç tarihi Hicret (622)'tir. Bir yıl 354 gündür.

– Celali Takvim:

Büyük Selçuklular döneminde Sultan Melikşah tarafından mali işlerde kullanmak amacıyla hazırlanmıştır. Güneş yılını esas alır. Başlangıcı 1079 yılıdır.

– Rumi Takvim:

Osmanlı Devleti'nde mali işler için kullanılmıştır. Güneş yılını esas alır. Başlangıç tarihi Hicret (622)'tir.

– Miladi Takvim

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra 26 Aralık 1925 yılında kabul edildi ve 1 Ocak 1926'dan itibaren kullanılmaya başlandı. Güneş yılı esasına dayalıdır. Başlangıç olarak İsa'nın doğumunu (Milad) alır.

Not

Rumi Takvim, 1982 yılına kadar mali amaçlı olarak (bütçede) kullanılmıştır. Hicri Takvim ise, dini gün ve bayramların belirlenmesinde günümüzde de kullanılmaktadır.

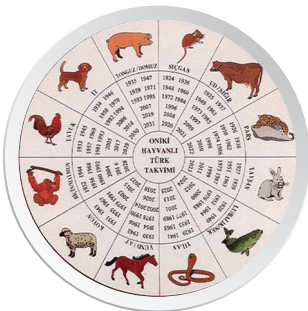
Not

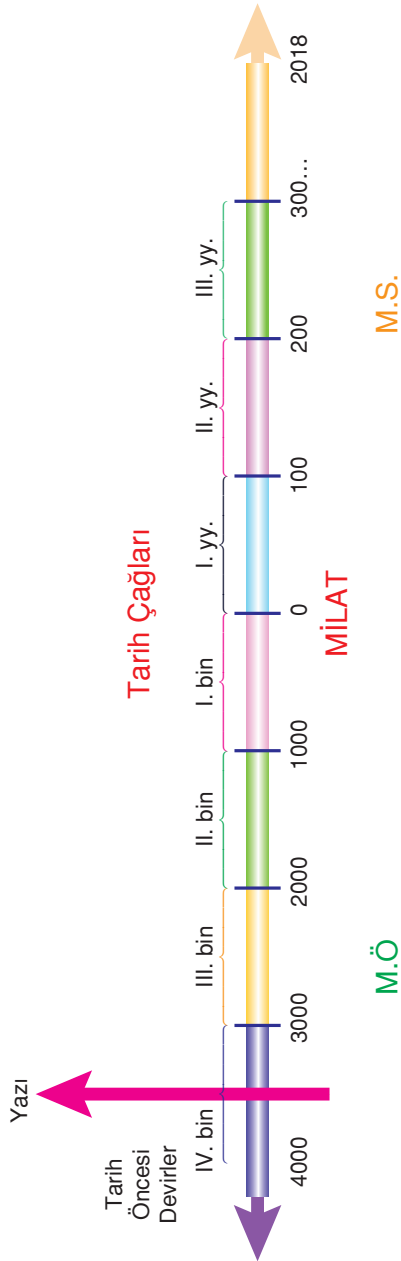
Türklerin kullandıkları takvimler arasında sadece Hicri Takvim ay yılı esasına göre düzenlenmiştir. Diğerleri güneş yılına dayanmaktadır.

c. Zaman

Zaman; tanımlanması zor, soyut bir kavramdır. Zaman tarih için çok önemlidir. Tarihi bir bütün olarak incelemek mümkün değildir. Bu nedenle tarihin öğrenilmesini kolaylaştırmak için tarih;

- Çağlara
- Çağlar da yüzyıllara ayrılarak incelenmiştir.

Örnek:

Milattan önceki tarihlerin sayısal değerlerinin giderek büyümesi, sonrakilerin ise küçülmesi günümüze uzaklaştığını gösterir.

Buna göre aşağıdaki tarihlerden hangisinin günümüze en uzak olduğu söylenebilir?

- A) M.S. 370 B) M.Ö. 1640 C) M.S. 1450
D) M.Ö. 472 E) M.Ö. 4200

Çözüm:

Milattan önceki tarihlerin sayısal değerinin giderek büyümesi günümüze uzaklaştığını gösterdiğine göre, günümüze en uzak olan tarih M.Ö. 4200' dür.

YANIT E**Sıra Sende**

Türklerin tarih boyunca kullandıkları aşağıdaki takvimlerden hangisinin, ay yılı esasına göre düzenlendiği söylenebilir?

- A) 12 Hayvanlı Türk Takvimi
B) Hicri Takvim
C) Celali Takvim
D) Rumi Takvim
E) Milali Takvim

Uyarı

Sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel yönlerden benzer özellikler gösteren zaman dilimine **çağ** denir.

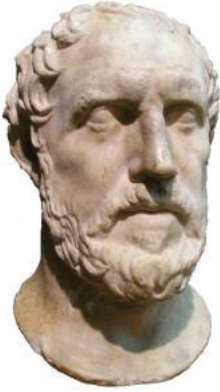
Sıra Sende

Yargı : M.Ö. iki tarihten sayısal değeri büyük olan, küçük olandan daha eski bir tarihi gösterir.

- Durum** : I. Hititler M.Ö. 1900'de kurulmuştur.
II. M.Ö. 2800'de ilk yazılı yasalar hazırlanmıştır.
III. M.Ö. 1250'de Fenikeliler alfabeyi bulmuştur.
IV. M.Ö. 334'te Büyük İskender Asya Seferi'ne çıkmıştır.
V. M.Ö. 700'de Lidyalılar parayı bulmuştur.

Yukarıda verilen yargı ile durum arasında ilişki kurulduğunda **ilk** ve **son** olayların aşağıdakilerden hangileri olduğu söylenebilir?

- A) I ve III B) I ve IV
C) II ve V D) II ve IV
E) IV ve V

Thukydides

B) TARİH YAZICILIĞI

1. TARİH YAZICILIĞININ GELİŞİMİ:

- İnsanlar, çeşitli alanlarda edindikleri tecrübeleri gelecek nesillere aktarma ihtiyacı duymuştur. Bundan dolayı kendileri ile ilgili çeşitli konuları yazılı hale getirmişlerdir. Hititlerde anallar (yıllıklar), Göktürklerde kitabeler, Osmanlılarda vakayinameler, Ruslarda kronikler, tarih yazıcılığına örnek gösterilebilir.
- Tarih yazıcılığı insanların ihtiyaçlarına, beklentilerine, dönemin siyasi, sosyal, ekonomik, kültürel özelliklerine göre değişiklik göstermiştir. Bunun sonucunda farklı tarih yazım ve kuramları ortaya çıkmıştır.
- Geçmişten günümüze tarih yazım çeşitleri şunlardır:

a. Hikâyeci (Rivayetçi) Tarih Yazıcılığı:

- Bu tür tarih yazıcılığında genellikle yer ve zamandan bahsedilmekle birlikte sebep - sonuç ilişkileri üzerinde çok durulmaz. Hikaye ve efsanelerle dolu bilgiler nakledilir.
- Eski Yunan'da M.Ö. 5. yüzyılda yaşamış olan Herodotos (Herodot)'un yazdığı Tarih (Historia) adlı eser bu türün ilk örneğidir.

b. Öğretici (Pragmatik) Tarih Yazıcılığı:

- Bu tarz tarih yazıcılığında topluma fayda sağlamak amaçlanmıştır.
- Tarihçiler, toplumlarını harekete geçirerek milli birlik ve ahlaki değerleri geliştirmeyi istemişlerdir.
- Bu tarzın ilk temsilcisi Thukydides (Tukidides)'tir.

c. Araştırmacı (Bilimsel) Tarih Yazıcılığı:

- XIX. yüzyılda doğan bu tür tarih yazıcılığında tarihi olaylar kaynaklara dayalı olarak araştırılmış, olayların gelişimi, yeri, zamanı, sebep ve sonuçları ve bunlar arasındaki ilişkiler bir bütün olarak değerlendirilmiştir.

Sıra Sende

İnsanlar, çeşitli alanlarda edindikleri tecrübeleri gelecek nesillere aktarma ihtiyacı duymuştur. Bundan dolayı kendileri ile ilgili çeşitli konuları yazılı hale getirmişler, insanların olayları kaydetme ihtiyacı tarih yazıcılığını ortaya çıkarmıştır.

Buna göre aşağıdakilerden hangisi, tarih yazıcılığına örnek olarak gösterilemez?

- A) Hititlerde anallar (yıllıklar)
- B) Kök Türklerde kitabeler
- C) Osmanlılarda vakayinameler
- D) Ruslarda kronikler
- E) Mısırlılarda piramitler

Örnek:

Bu tarzda eser veren tarihçiler, mensup oldukları toplumu harekete geçirerek milli birlik ve ahlaki değerleri geliştirmeyi istemişler; topluma fayda sağlamayı temel amaç edinmişlerdir.

Yukarıda sözü edilen tarih çeşidi, aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Hikâyeci Tarih
- B) Kronik Tarih
- C) Öğretici Tarih
- D) Sosyal Tarih
- E) Araştırmacı Tarih

Çözüm:

Yukarıda verilen açıklamada öğretici tarih yazıcılığının özellikleri vurgulanmıştır.

YANIT C

ETKİNLİK - 3

Aşağıdaki açıklamaları okuyup doğru olanların yanına (D) yanlış olanların yanına (Y) yazarak doğru veya yanlış olduğunu belirtiniz. Verilen bilgiler yanlışsa altındaki boşluğa doğrusunu yazınız.

1. Tarihi olaylar süreklilik gösterdiği için olaylar arasında neden – sonuç ilişkisi vardır.
2. Tarih araştırmalarında toplanan verilerin bir sistem dahilinde sınıflandırılmasına "Tenkit" denir.
3. Hicri Takvim güneş yılını esas alır.
4. Öğretici tarih tarzında eser veren tarihçiler, mensup oldukları toplumun milli birlik ve ahlaki değerlerini geliştirmek istemişlerdir.
5. Tarihi olayların geçtiği döneme ait her türlü bulgu, ikinci elden kaynaktır.
6. Tarihi, bir bilim haline getiren araştırmacılığı ve sorgulayıcılığıdır.
7. Her toplum bulduğu takvime kendi hayatlarını en çok etkileyen olayı başlangıç olarak almıştır.
8. Osmanlı siyasi tarihi mekana göre sınıflandırmaya örnektir.
9. Tarih bilgileri, zaman içinde değişme gösterebilirler.

2. TÜRKLERDE TARİH YAZICILIĞI:

- Osmanlı Devleti'nde tarih yazıcılığı, devlet politikası doğrultusunda yöneticilerin hayatları, başarıları, siyasi ve askeri olayların anlatılması şeklinde bir gelişme göstermiştir.
- Osmanlı tarih yazıcılığındaki temel amaç, devletin başarılarının gelecek nesillere aktarılmasıdır. Bununla birlikte devletin uygulamalarına yönelik, sonradan ortaya çıkabilecek iddia ve taleplere karşı bir kanıt oluşturmaktır.
- Osmanlı tarih yazıcılığının en önemli unsurlarından biri olan **vakanüvislik**, XVIII. yüzyılın başlarından itibaren ön plana çıkmıştır. Osmanlı merkez teşkilatında devlet tarihçisi olan vakanüvisler, kendilerinden önce yazılan olayları derlemişler ve görevli buldukları dönemin olaylarını kaydetmişlerdir.
- Osmanlı Devleti'nde vakanüvislerden önce olayların kaydını "**şehnameci**" adı verilen görevliler tutmuştur.

Uyarı

İnsanların olayları kaydetme ihtiyacı tarih yazıcılığını ortaya çıkarmıştır.

Sıra Sende

Ahmet Cevdet Paşa'nın, "Vatan ve milletini seven, devlet ve milletin geleceğini düşünenler asırlarının olaylarını ve haberlerini kaydederek gelecek nesillere aktarırlar." **sözünüle aşağıdakilerden hangisinin önemini vurguladığı savunulabilir?**

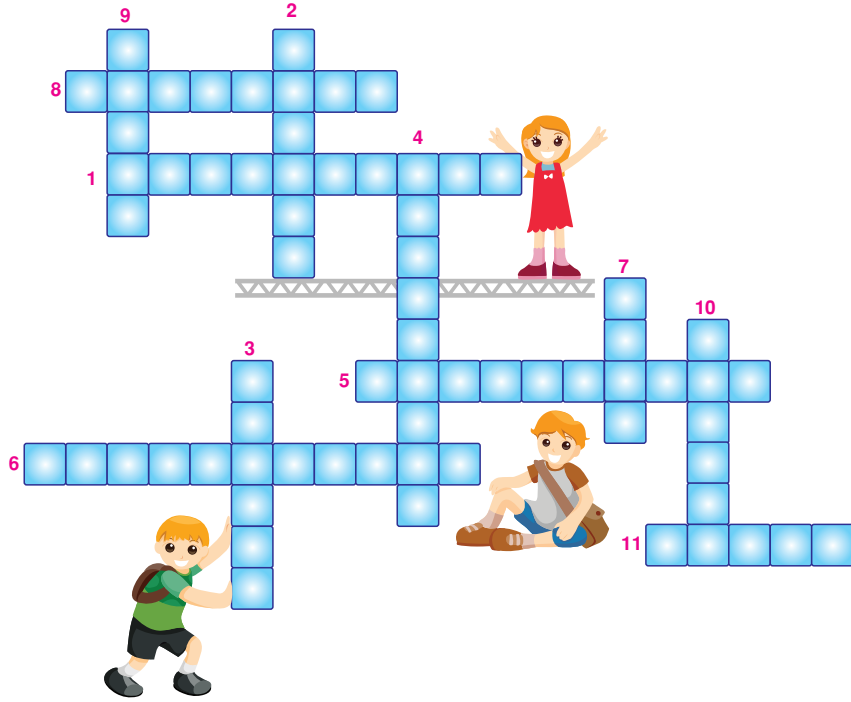
- A) Tarihte olayların tekrarlanmadığının
- B) Tarih araştırmalarında tarafsızlığının
- C) Tarih yazıcılığının
- D) Yeni bilgilerin eski bilgileri değiştirdiğinin
- E) Tarih biliminin ilgi alanının çok geniş olduğunun

Uyarı

Osmanlı Devleti'nde ilk vakanüvis Halepli Mustafa Naima Efendi'dir.

ETKİNLİK - 4

Aşağıdaki bulmacayı çözünüz.

1. Osmanlı Devleti'nde mali işlerde kullanılmak üzere güneş yılı esasına göre düzenlenen takvim
2. Bilgi ve verilerin sınıflandırılıp tahlil ve tenkitlerinin yapılmasından sonra bir araya getirildiği aşama
3. Yazılı bir kaynak
4. Osmanlı merkez teşkilatında devlet tarihçilerine verilen isim
5. Para bilimi
6. Tarihi olaylara nesnel yaklaşma
7. Hayat içerisinde tek tek meydana gelen değişimler
8. Tarih yazım türlerinden biri
9. Türklerin İslamiyeti kabul ettikten sonra kullandıkları takvim
10. Sözlü bir kaynak
11. Lahit

C) TARİHİN FAYDALANDIĞI BİLİM DALLARI

Sosyal bilimler, insanın faaliyetlerini ve bu faaliyetler sonucunda ortaya çıkan sonuç ve eserleri açıklamaya çalışır. Dolayısıyla insan ve insan faaliyetlerini değişik yönleriyle açıklamaya çalışan bilimlerin birbirleriyle ilişki içinde olması kaçınılmazdır.

Tarih bilimi ile ilişkide olan sosyal bilimlerin bazıları şunlardır:

Arkeoloji	Geçmiş dönemlere ait, toprak ve su altında kalmış tarihi eserleri inceleyen bilim dalıdır.
Coğrafya	Tarihi olayların yerinin belirlenmesinde yardımcı olan bir bilimdir.
Kronoloji	Tarihi olayların tarihlerini saptayarak meydana geliş sırasını düzenler.
Antropoloji	İnsan ırklarını inceleyen bilim dalıdır.
Etnografya	İnsanların kültürel yaşamlarıyla ilgilenen bilim dalıdır.
Paleografya	Eski yazıların okunmasını sağlayan, bu yazıların tür ve şekillerini inceleyen bilim dalıdır.
Epigrafya	Kitabeleri (Yazıt) inceleyen bilim dalıdır.
Nümizmatik	Eski paraları inceleyen bilim dalıdır.
Diplomatik	Belgeleri (Ferman, şerhiye sicilleri, antlaşma metinleri vb.) inceleyen bilim dalıdır.
Filoloji	Dünyada var olmuş ve var olan dilleri inceleyen bilim dalıdır.

Sıra Sende

Türk tarihinin Türkçe ile yazılmış ilk önemli kaynakları Orhun Yazıtları'dır.

Bu yazıtların açıklanmasında öncelikle aşağıdaki tarihe yardımcı bilimlerden hangileri etkili olmuştur?

- A) Epigrafya - Nümizmatik - Filoloji
- B) Arkeoloji - Kronoloji - Paleografya
- C) Paleografya - Epigrafya - Filoloji
- D) Nümizmatik - Filoloji - Diplomatik
- E) Diplomatik - Arkeoloji - Kronoloji

Sıra Sende

Tarihi olayların iyi anlaşılabilmesi için, olayın ortaya çıktığı yer büyük önem taşımaktadır. Olayları meydana getiren insan topluluklarının yaşadığı yerdeki yeryüzü şekilleri, iklim, komşu toprakların durumu, toplumlar arasındaki ilişkileri doğrudan etkiler.

Verilen açıklamada, tarihe yardımcı olan aşağıdaki bilimlerden hangisinin önemi vurgulanmaktadır?

- A) Filoloji
- B) Coğrafya
- C) Etnografya
- D) Paleografya
- E) Diplomatik

Sıra Sende

Tarihçinin kullandığı malzemeyi oluşturan belgeler çok değişik karakterlere sahip yazılarla yazılmıştır. Mısır'ın hiyeroglif yazısı, Mezopotamya'nın çivi yazısı, Türklerin Göktürk ve Uygur alfabeleri bilinmeden, bu milletlerin tarihini incelemek mümkün değildir. Bazı yazıların çözülmesi ve özelliklerinin belirlenmesi gerekmektedir.

Bu konuda tarihe yardımcı olan bilim dalı, aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Paleografya
- B) Diplomatik
- C) Heraldik
- D) Antropoloji
- E) Etnografya

Sosyoloji	Toplumların oluşumlarını, yaşayışlarını inceleyen, olayların arkasındaki toplumsal yasaları araştıran bilim dalıdır.
Heraldik	Armaları inceleyen bilim dalıdır.
Kimya (Karbon 14 metodu)	Ele geçen eserlerin hangi döneme ait olduğunun belirlenmesinde tarihe yardımcı olur.
Hukuk	Toplu halde yaşayan insanların birbirleriyle ve devletle ilişkilerini düzenleyen kurallara hukuk denir. Bir topluma ait hukuk kurallarıyla o toplumun iktisadi, siyasi ve kültürel yapısıyla ilgili bilgiler elde edilebilir. Hukuk ile tarih ilişkisi insanlığın varoluşundan beri devam etmektedir.
Sanat Tarihi	Bir sanat eserinin sanatçısını ve sanatsal değerini, toplumun sanata bakış açısını belirlemeye çalışır.

Uyarı

Filoloji, toplumların kullandıkları dilleri inceleyerek göç hareketlerinin açıklanmasında, toplulukların yakınlık derecelerini ortaya koymada tarih bilimine yardımcı olur.

ETKİNLİK - 5

Aşağıdaki kavramları, ilgili olduğu açıklamalarla eşleştiriniz.

1. Tahlil (Çözümleme)	a.	Padişahların emir ve buyruklarıdır.
2. Ferman	b.	Dünyada var olmuş ve var olan dilleri inceleyen bilim dalıdır.
3. Olgü	c.	Genellik ve süreklilik gösteren gelişmelerdir.
4. Filoloji	d.	Zamanı bilme ve verimli kullanma gerekliliğinin ortaya çıkardığı buluştur.
5. Takvim	e.	Olayın geçtiği döneme yakın ya da o dönemin kaynaklarından yararlanılarak meydana gelen eserlerdir.
6. İkinci elden kaynak	f.	Milli bilincin kazanılmasında, sorumluluk ve vatandaşlık duygusunun gelişmesinde etkili olan bilimdir.
7. Tarih	g.	İnsan ırklarını inceleyen bilim dalıdır.
8. Antropoloji	h.	Elde edilen bilgi ve verilerin kaynak değeri açısından yeterli olup olmadığının araştırılmasıdır.

Osmanlı Arması

ÇÖZÜMLÜ TEST

1. **Naz:** Mevcut tarihi bilgiler, yeni bulunacak belgelerle değişebilir.

Kemal: Evet, Örneğin, Osmanlı Devleti'nde ilk paranın yakın zamana kadar Orhan Bey döneminde basıldığı biliniyordu. Ancak, son yıllarda bulunan belgelere göre, ilk Osmanlı parasının Osman Bey zamanında basıldığı anlaşılmış ve bu konudaki mevcut tarihi bilgi değişmiştir.

Verilen diyalogta tarih biliminin aşağıdaki özelliklerinden hangisi vurgulanmıştır?

- A) Statik (durağan) olmaması
- B) Geçmişte yaşanmış olayları incelemesi
- C) Neden – sonuç bağlantılarını açıklaması
- D) Olayların geçtiği yere ve zamana yer verilmesi
- E) Olayların oluş sırasına göre sıralanmasını sağlaması

2. Tarihin konusu insanlığın geçmiş yaşantılarının tümü ve günümüze kadar geçirdiği aşamalarıdır.

Buna göre;

- I. İnsan topluluklarının siyasi yapıları
- II. İnsan topluluklarının birbirleriyle olan ilişkileri
- III. Geçmiş dönemlerde oluşturulan uygarlık değerleri

gibi durumlardan hangileri tarih biliminin konusu içerisinde yer almaktadır?

- A) Yalnız I
- B) Yalnız II
- C) Yalnız III
- D) I, II ve III
- E) II ve III

3. – “Büyük devletler kuran atalarımız gelişmiş uygarlıklar yaratmışlardır. Türk çocuğu atalarını tanıdıkça daha büyük işler yapmak için kendinde kuvvet bulacaktır.”

– “Her şeyden önce kendimizin dikkat ve itina ile seçeceğimiz belgelere dayanmamız ve milli süzgeci kullanmamız gerekir.”

– “Biz daima gerçeği arayan ve bulduğumuza inandıkça açıklayan insanlarız.”

Atatürk yukarıda verilen sözlerinde tarihin hangi özelliğine değinmemiştir?

- A) Yararına
- B) Örnek alınması gerektiğine
- C) Yer ve zaman bildirmesine
- D) Belgelere dayanmasına
- E) Objektif olmasına

4. **Atatürk;** “Tarih yazmak, tarih yapmak kadar önemlidir. Yazan yapana sadık kalmazsa değişmeyen hakikat, insanlığı şaşırtacak bir mahiyet alır.” **demmiştir.**

Mustafa Kemal'in bu sözü ile, bir tarih araştırmacısının sahip olması gereken aşağıdaki özelliklerden daha çok hangisine değindiği ileri sürülebilir?

- A) Objektif (Tarafsız) olması
- B) Olayın geçtiği yeri ve zamanı belirtmesi
- C) Belgelere dayalı araştırma yapması
- D) Olaylar arasında neden–sonuç ilişkisi kurması
- E) Olayın geçtiği dönemin koşullarını göz önüne alması

5. Her olay tarih biliminin konusuna girmez. Bir olayın tarihsel özellik kazanabilmesi için belli koşullar taşınması ve öncelikle de geçmişte yaşanmış olması gerekir.

Buna göre aşağıdakilerden hangisi tarihsel bir olayın taşınması gereken özellikler arasında yer almaz?

- A) Topluları etkilemelidir.
- B) Yeri ve zamanı belli olmalıdır.
- C) Neden - sonuç ilişkisi içinde olmalıdır.
- D) Belgeleri olmalıdır.
- E) Her ortam ve koşulda gözlemlenebilmelidir.

6. **Tanım:** Tarih, insan topluluklarının yaşayışlarını, uğraşlarını, birbirleriyle olan ilişkilerini, yer ve zaman göstererek neden – sonuç ilişkisi içinde belgelere dayanarak inceleyen bir bilimdir.

Durum: Kral Yolu'nun doğu – batı ticaretini geliştirilmesi, Anadolu toplumlarından Lidyalıların parayı bulmalarını sağlamıştır. Kazılar sonucu ortaya çıkarılan bu paraların, ilk kez Kral Krezüs döneminde basıldığı görülmüştür.

Yukarıda verilen durumda, tarihin tanımında yer alan öğelerden hangisine değinilmemiştir?

- A) Neden – sonuç ilişkisi
- B) Zaman
- C) Yer
- D) Toplumlar arası ilişkiler
- E) Belgeler

7. Türk tarihçiliğinin evrensel normlardaki en önemli isimlerinden olan Halil İncalcık "Benim tarih anlayışım devletlerin tarihini ortaya çıkarmaktan ziyade; halkın tarihini, halkın geçmişte nasıl yaşadığını, sosyal hayatını, ekonomisini, gündelik yaşantısını ve bunları belirleyen şartları ortaya çıkarmaktır." demiştir.

Buna göre Halil İncalcık'ın;

- I. Geçmişin tüm yönleri üzerinde durulması
- II. Araştırmacı tarih yazıcılığına önem verilmesi
- III. Sosyo - ekonomik gelişmelerin de değerlendirilmesi

durumlarından hangilerinin önemi üzerinde durduğu ileri sürülebilir?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III
D) I ve II E) I, II ve III

8. Hayat içerisinde tek tek meydana gelen değişimlere olay denir. Olgu ise aynı türdeki olayları bir bütün olarak anlatmak için kullanılan bir kavramdır. Olayı, olgudan ayıran bir özellik de başlangıç ve bitiş tarihlerinin belli olmasıdır.

Buna göre aşağıdakilerden hangisi olgu niteliğindedir?

- A) Malazgirt Savaşı
- B) Anadolu'nun Türkleşmesi
- C) Kurtuluş Savaşı
- D) Cumhuriyetin ilanı
- E) İstanbul'un Fethi

9. Tarih öncesi dönemlerin araştırılması ve aydınlatılmasında tarihe en çok yardımcı olan bilim dalı, aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Heraldik B) Paleografya
C) Etnografya D) Arkeoloji
E) Antropoloji

10.

_____ Olay _____	_____ Olgu _____
I. Fransız İhtilali →	Ulusal devletlerin kurulması
II. Talas Savaşı →	Türklerin kitleler halinde İslamiyeti kabul etmeye başlaması
III. Kavimler Göçü →	Avrupa'da Feodalite (Derebeylik) rejiminin oluşması

Yukarıda verilen olay - olgu eşleştirmelerinden hangileri doğrudur?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) I, II ve III
D) I ve III E) Yalnız III

11. Ön Asya egemenliği için Hititlerle Mısırlılar arasında yapılan Kadeş Savaşı sonuç vermemiş ve M.Ö. 1280'de Kadeş Antlaşması yapılmıştır. Mısır hiyeroglifi ile yazılan antlaşma metinlerinden biri Karnak Tapınağı'nda bulunmuştur.

Yukarıdaki bilgilerin oluşumunda, aşağıdaki tarihe yardımcı bilimlerden hangisinin katkısı yoktur?

- A) Nüvizmatik B) Paleografya
C) Coğrafya D) Kronoloji
E) Diplomatik

12. Osmanlı Devleti'nin gerileme döneminde;

- İlk kağıt para basılmış,
- Tanzimat ve Islahat Fermanları yayınlanmış,
- Rumi Takvim kullanılmış,
- Yabancı araştırmacılar Anadolu'da kazılar yapmışlardır.

Yukarıdaki gelişmelerle ilgili bilgilerin açığa çıkarılmasında, aşağıdaki tarihe yardımcı bilimlerin hangisinin katkısı olamaz?

- A) Arkeoloji B) Kronoloji
C) Diplomatik D) Nüvizmatik
E) Epigrafya

ÇÖZÜMLER

1. Verilen örnekte mevcut tarihi bilgilerin bulunacak yeni belgelerle değişebildiği açıklanmış; dolayısıyla tarih biliminin statik, yani durağan olmadığı vurgulanmıştır.

YANIT A

2. Tarihin konusu insanlığın geçmiş yaşantılarının tümü ve günümüze kadar geçirdiği aşamalarıdır. Dolayısıyla, insan topluluklarının siyasi yapıları, birbirleriyle olan ilişkileri ve geçmiş dönemlerde oluşturulan uygarlık değerleri tarih biliminin konusu içerisinde yer almaktadır.

YANIT D

3. Atatürk'ün bu sözlerinde tarihin yararına, örnek alınması gerektiği, belgelere dayanması ve objektif olmasına değinilmiştir. Ancak, yer ve zaman bildirmesi özelliği vurgulanmamıştır.

YANIT C

4. Atatürk; "Tarih yazmak, tarih yapmak kadar önemlidir. Yazan yapana sadık kalmazsa değişmeyen hakikat, insanlığı şaşırtacak bir mahiyet alır." sözüyle, tarihçinin araştırmalarında objektif (tarafsız) olması gerektiğinin önemini vurgulamaktadır.

YANIT A

5. Bir olayın tarihsel bir özellik kazanabilmesi için insan ve toplum ilişkileri sonucu ortaya çıkıp toplumları etkilemeli, yeri ve zamanı belli olmalı, kendisinden önceki olaylarla neden - sonuç ilişkisi içinde olmalı ve belgeleri olmalıdır. Ancak tarih bilimi, geçmişte meydana gelen olayları incelediği için ve geçmişteki olaylar tekrarlanmadığı için tarihte deney ve gözlem yapılamaz. Dolayısıyla, her ortam ve koşulda gözlemlenebilmelidir ifadesine ulaşılamaz.

YANIT E

6. Verilen durumda, tarihin tanımında yer alan yer, neden – sonuç ilişkisi, belgeler ve toplumlar arası ilişkilere değinilmiştir. Ancak verilen gelişmenin ne zaman yaşandığına dair bir bilgi bulunmamaktadır. Dolayısıyla zamana değinilmemiştir.

YANIT B

7. Halil İnalıcık; "Benim tarih anlayışım devletlerin tarihini ortaya çıkarmaktan ziyade; halkın tarihini, halkın geçmişte nasıl yaşadığını, sosyal hayatını ekonomisini, gündelik yaşantısını ve bunları belirleyen şartları ortaya çıkarmaktır." sözleriyle, geçmişin tüm yönleri üzerinde durulması, araştırmacı tarih yazıcılığına önem verilmesi, sosyo-ekonomik gelişmelerin de değerlendirilmesi yargılarının önemi üzerinde durmaktadır.

YANIT E

8. Kısa zamanda olup biten, başlangıç ve bitiş tarihi belli olan gelişmelere olay, uzun bir süreç içerisinde gerçekleşen gelişmelere de olgu denir. Buna göre, Malazgirt Savaşı, Kurtuluş Savaşı, Fransız İhtilali ve İstanbul'un Fethi bir olaydır. Ancak, Anadolu'nun Türkleşmesi tarihi olgu olarak değerlendirilmektedir.

YANIT B

9. Tarih öncesi, yani yazının olmadığı dönemlerin aydınlatılmasında tarihe en çok yardımcı olan bilim dalı, kazı bilimi olan ve arkeolojik buluntuların gün ışığına çıkartılmasını sağlayan arkeoloji bilimidir.

YANIT D

10. Kısa sürede olup biten ve zamanı belli olan gelişmeler olay, uzun bir süreç içerisinde gerçekleşen gelişmeler ise olgudur. Buna göre, Fransız İhtilali, Talas Savaşı ve Kavimler Göçü olaydır. Ulusal devletlerin kurulması, Türklerin kitleler halinde islamiyeti kabul etmesi ve Avrupa'da feodalite (derebeylik) rejiminin oluşması tarihi bir olgudur.

YANIT C

11. Verilen bilgilerin oluşumunda zaman bilimi olan kronolojiden, yer bilimi olan coğrafyadan, yazı bilimi olan paleografyadan ve belgeler bilimi olan diplomatik biliminden yararlanılmıştır. Ancak eski paraları inceleyen nümizmatik bilimine dair bir ifade bulunmamaktadır.

YANIT A

12. Osmanlı Devleti'nin gerileme dönemi ile ilgili olarak; ilk kağıt paranın basılması para bilimi olan nümizmatik, Tanzimat ve Islahat Fermanlarının yayınlanması belgeler bilimi olan diplomatik, Rumi Takvim'in kullanılması zaman bilimi olan kronoloji, yabancı araştırmacıların Anadolu'da kazılar yapması kazı bilimi olan arkeoloji ile ilgilidir. Kitabeler (anıtlar) bilimi olan epigrafya ile ilgili bir bilgi yer almamaktadır.

YANIT E

YAZILI OLUYORUM

1. Tarihin tanımındaki ana unsurlar nelerdir? Belirtiniz.

2. İnsanın tarihle ilişkisi nedir? Açıklayınız.

3. Tarihi olgu ve olay kavramlarını örneklendirerek açıklayınız.

4. Birinci elden kaynaklar hangileridir? Belirtiniz.

5. Sözlü kaynaklar hangileridir? Belirtiniz.

6. Yazılı kaynaklar hangileridir? Belirtiniz.

7. Tarih kaç şekilde sınıflandırılabilir? Örnekleriyle belirtiniz.

8. Tarih araştırmacısının taşıması gereken özellikleri yazınız.

9. Tarihi olayları diğer olaylardan ayıran özellikleri belirtiniz.

10. Tarih bilimi olayları incelerken hangi bilim dallarından yararlanabilir? Açıklayınız.

1. Yaşanan olayları belgeleyen kayıtlar ve çağdaş yazarların kayıtlarına ana kaynak denir. Yapılacak bir çalışmanın doğruluğu, ana kaynağa olan mesafesi ile doğru orantılıdır. Bilimsel bir çalışma, daima ana kaynaklarla olur. Araştırmacı, ana kaynaklara ulaşmadığı zaman, ikinci el kaynaklardan yararlanır. Ana kaynaklardan yararlanılarak yazılan eserlere ikinci elden kaynak denir.

Bu bilgiye bakılarak, ana kaynakları ikinci el kaynaklardan ayıran temel özelliğın aşağıdakilerden hangisi olduğu söylenebilir?

- A) Daha bilimsel ve güvenilir olması
- B) Eski dönemleri aydınlatması
- C) Olayın gerçekleştiği zamanı belirtmesi
- D) Kültür ve uygarlık değerlerini yansıması
- E) Olayların günümüze etkilerinin ortaya çıkarılması

2. Alman tarihçi Leopold Von Ranke; "Araştırdığı döneme kendisini götürebilen insan tarihçidir." sözüyle, bir tarih araştırmacısının taşıması gereken aşağıdaki özelliklerden hangisine vurgu yapmış olabilir?

- A) Objektif (Tarafsız) olma
- B) Olayın geçtiği dönemin koşullarını göz önüne alma
- C) Belgelere dayalı araştırma yapma
- D) Olaylar arasında neden – sonuç ilişkisi kurma
- E) Olayın geçtiği yerin özelliklerini göz önünde bulundurma

3. Kronoloji, olayların ne zaman gerçekleştiğini bilmemizi sağlayan bilimdir.

Buna göre, kronolojinin;

- I. Olayların sıralanması
- II. Tarih öğreniminin kolaylaşması
- III. Tarihin çağlara ayrılması

gibi gelişmelerden hangilerinin gerçekleştirilmesinde tarihe yardımcı olduğu söylenebilir?

- A) Yalnız I
- B) Yalnız III
- C) I ve II
- D) II ve III
- E) I, II ve III

4. Her toplum üzerinde yaşadığı coğrafya parçasını ve yerleştiği mekanları kendi dilinin kelimeleriyle adlandırır. Bu yer adları kültürün coğrafyaya yansımadır ve bu konuda toponami (yer adları bilimi) tarihçiye yardımcı olur.

Toponaminin bu özellikleriyle;

- I. Toplumların yayılma alanları
- II. Toplumlar arası kültürel etkileşim
- III. Uluslararası anlaşma metinleri

konularından hangileri ile tarihe yardımcı olduğu ileri sürülebilir?

- A) I, II ve III
- B) Yalnız II
- C) I ve II
- D) I ve III
- E) II ve III

5. İngiliz tarihçi Edward H. Carr "Tarih Nedir?" adlı kitabında tarihi, bugün ile geçmiş arasında bitmez bir diyalog olarak ifade etmektedir.

Bu bilgiye bakılarak, aşağıdaki yargılardan hangisine ulaşılabilir?

- A) Tarihi meydana getirenin insan olduğu
- B) Tarih öğreniminin, bireysel, toplumsal ve evrensel ölçülerde fayda sağladığı
- C) Tarihi olaylar değerlendirilirken tarafsız olunması gerektiği
- D) Günümüzdeki olayların açıklanmasında geçmişin önemli bir yere sahip olduğu
- E) Geçmişte yaşanmış olayları yeniden deneye tabi tutmanın mümkün olmadığı

- 6. I. Kültür Tarihi
- II. Mezopotamya Tarihi
- III. İlkçağ Tarihi

Yukarıda verilen örneklerin, ilgili olduğu tarih çeşidi ile eşleştirilmesi aşağıdakilerden hangisinde doğru olarak verilmiştir?

	Mekana göre	Zamana göre	Konusuna göre
A)	II	I	III
B)	I	II	III
C)	III	I	II
D)	II	III	I
E)	I	III	II

7. Tarih bilimi ile ilgili bazı yargılar şunlardır:

- I. Tarih toplumlarda ulus bilincinin gelişmesine katkı sağlar.
- II. Tarih, uluslararası etkileşimin var olduğunu kanıtlar.
- III. Tarih, toplumların birbirlerine üstünlüklerini kabul ettirmek amacıyla kullandığı bir araçtır.

Bunlardan hangileri, tarihin toplumlar arası çıkar mücadelelerinde araç olarak kullanıldığını gösterir?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III
D) I ve III E) I, II ve III

8. Türkler tarih boyunca;

- İslamiyet öncesi dönemde 12 Hayvanlı Takvim'i
- İslamiyet'in kabulünden sonra Hicri Takvim'i
- Selçuklular Dönemi'nde de Melikşah adına düzenlenen Celali Takvim'i kullanmışlardır.

Bu durum Türklerle ilgili olarak;

- I. Kendilerine özgü takvimler kullanmışlardır.
- II. Karşılaştıkları kültürlerden etkilenmişlerdir.
- III. Tarih boyunca değişik takvimler kullanmışlardır.
- IV. Tarihte bilinen ilk takvimini Türkler bulmuştur.

yargılarından hangilerinin göstergesidir?

- A) I ve III B) I, II ve III C) II ve III
D) I,III ve IV E) II ve IV

9. Tarihçi tarafsız olarak olaylarla ilgili tüm kaynakları dikkatle incelemek ve değerlendirmek mecburiyettir. Böylece yaşanan tarih ile ilgili doğru bilgiye ulaşılmış olur. Ancak bu bilgiler zamanla değişikliğe de uğrayabilir, yeni belgeler bulunabilir, mevcut belgelere yeni yorumlar getirilebilir. Bulunan her yeni belge, bilinen tarihi bilgiyi tamamen de değiştirebilir.

Bu bilgilere bakılarak;

- I. Tarihinin objektif olması gerektiği
- II. Tarihi olaylara mutlak doğru gözüyle bakılması gerektiği
- III. Tarih biliminin araştırmacı ve sorgulayıcı olmaması gerektiği

durumlarından hangilerine ulaşılabilir?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve II
D) II ve III E) I, II ve III

10. Tarihsel olayların çağlara ayrılmasında insanların yaşamlarını derinden etkileyen evrensel olaylardan yararlanılır. İnsanın bilgi birikimi arttıkça gelişme hızlanmış, günümüze doğru gelindikçe gelişmeye paralel olarak çağların sürelerinin kıaldığı görülmüştür.

Buna göre, tarih çağlarının günümüze doğru gelindikçe sürelerinin kısalmasında aşağıdaki-lerden hangisinin etkili olduğu savunulamaz?

- A) Bilim ve teknolojideki gelişmeler
B) Doğa olaylarının artması
C) Toplumsal değişimin hızlanması
D) Yeni gelişmelerin hızla yayılması
E) Uluslararası ilişkilerin gelişmesi

11. Tarihte olaylar süreklilik gösterdiği için olaylar arasında neden - sonuç ilişkisi vardır. Bir olay kendinden önceki bir olayın sonucu ve kendisinden sonraki bir olayın sebebinin oluşturabilir. Bu nedenle tarihte kronoloji son derece önemlidir.

Buna göre, olayların üzerinden belli bir zamanın geçmesinin;

- I. Olayın sonuçlarının ve etkilerinin tüm yönleriyle görülüp analizinin yapılması
- II. Hangi olayın nedeni ya da sonucu olduğunun tespit edilmesi
- III. Daha doğru ve güvenilir sonuçlara ulaşılması

durumlarından hangilerinde, tarihe yardımcı olabileceği ileri sürülebilir?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve III
D) II ve III E) I, II ve III

12. Tarihi olayın geçtiği döneme ait her türlü bulgu, tarih bilimi için birinci elden kaynaktır.

Buna göre;

- I. Kitabeler
- II. Silahlar
- III. Paralar

gibi bulgulardan hangileri, birinci elden kaynak niteliği taşımaktadır?

- A) I, II ve III B) I ve II C) I ve III
D) II ve III E) Yalnız I

1. "Tarihi olaylar bir zincirin halkaları gibi arka arkaya sıralanır, bir bütünlük gösterir."

Yukarıdaki anlatıma göre, bir tarihi olayın incelenmesinde aşağıdakilerden hangisi göz önünde tutulmalıdır?

- A) İnsan yaşantıları ile ilgili bilgi vermesi
B) Yer ve zaman belirtilmesi
C) Topluları etkilemesi
D) Belgelerden yararlanılması
E) Neden – sonuç ilişkisi kurulması

2. Tarihin konusu, insanlar arasında geçmişte meydana gelen siyasi ve sosyal olaylardır.

Bu bilgiye göre aşağıdakilerden hangisi tarihin konusu **olamaz?**

- A) Yönetim şekilleri
B) Savaşlar ve antlaşmalar
C) Ticari faaliyetler
D) Yeryüzünün oluşumu ve evreleri
E) Diplomatik gelişmeler

3. – Papa XIII. Gregor, Mısır güneş takvimini geliştirirken, Hz. İsa'nın doğumunu başlangıç almıştır.
– Araplar, Hz. Muhammed'in Medine'ye göçünü hicri takvimin başlangıcı kabul etmişlerdir.

Bu iki durum aşağıdakilerden hangisine kanıt olarak gösterilebilir?

- A) Milletlerin birbirleriyle yarış içinde olduklarına
B) Dinin toplum üzerindeki etkisine
C) Doğal olayların topluları etkilemediğine
D) Peygamberlerin değerlerinin ölümlerinden sonra anlaşıldığına
E) Bilimsel çalışmaların dinler tarafından desteklendiğine

4. – Yazının ilk kullanılması, İlkçağın
– Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılması, Ortaçağın
– İstanbul'un Türkler tarafından fethi, Yeniçağın
– Fransız İhtilali, Yakınçağın başlangıcı sayılmıştır.

Bu duruma bakılarak, bir olayın çağ başlangıcı sayılabilmesi için taşıması gereken özelliğin aşağıdakilerden hangisi olduğu söylenebilir?

- A) Topluların büyük bir bölümünü etkilemiş olması
B) Bir ihtilal sonucu ortaya çıkmış olması
C) Bağımsızlık düşüncesini geliştirmeli
D) Teknolojik gelişmelere neden olması
E) Savaş alanlarında büyük orduları karşı karşıya getirmeli

5. Bir tarihsel olayda üç temel unsur olan; insan topluluğu, yer ve zaman yer alır.

Aşağıdakilerden hangisinde, bu üç unsur bir arada verilmiştir?

- A) Harf yazısı, M.Ö. 1250'de bulunmuştur.
B) M.Ö. 700 yılında ticarete ilk kez para kullanılmıştır.
C) M.Ö. 3500 yıllarında Mezopotamya'da Sümerler yazıyı bulmuştur.
D) Kadeş Antlaşması, Hititlerle Mısırlılar arasında imzalanmıştır.
E) Mısırlılar, hayatın ölümden sonra da devam ettiğine inandıkları için ölümlerini mumyalamışlardır.

6. İnsanlar çeşitli alanlarda edindiği tecrübeleri gelecek nesillere aktarma ihtiyacı duymuştur. Bundan dolayı kendileri ile ilgili çeşitli konuları yazılı hale getirmişlerdir. Böylece tarih yazıcılığı başlamıştır.

Buna göre aşağıdakilerden hangisi tarih yazıcılığına örnek olarak gösterilemez?

- A) Anallar (Yıllıklar)
B) Efsaneler
C) Vakayinameler
D) Kitabeler
E) Kronikler

7. – Para
– Kitabe
– Anal (Yıllık)
– Ferman

**gibi tarih araştırmalarında yararlanılan belgele-
rin;**

- I. Tarih çağlarının aydınlatılmasında kullanıldığı
II. Birinci elden kaynak niteliği taşıdığı
III. Yazılı kaynaklar arasında yer aldığı

**özelliklerinden hangilerine sahip olduğu ileri sürü-
lebilir?**

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve II
D) II ve III E) I, II ve III

8. Tarihi olayların;

- I. Geçmişte yaşanmış olması
II. Belgelerinin olması
III. Kendisinden önceki ve sonraki olaylarla neden-
sonuç ilişkisi içinde olması

**özelliklerinden hangilerinin, tarih araştırmaların-
da deney ve gözlem metodunun kullanılmasını
engellediği söylenebilir?**

- A) Yalnız I B) Yalnız III C) I ve II
D) I ve III E) II ve III

9. "Tarih geçmişten ders almanın aracıdır. Erdemli ki-
şilerin eylemleri, düşünceleri, kişilikleri toplumun
rehberi olmalıdır. Geçmişteki olaylar, bu kişiler etra-
fında duygusal bir dille anlatılır."

**Yukarıda verilen bilgide, aşağıdaki tarih çeşit-
lerinden hangisinin özelliklerinden söz edilmek-
tedir?**

- A) Hikayeci Tarih
B) Sosyal Tarih
C) Araştırıcı Tarih
D) Kronik Tarih
E) Öğretici (Pragmatik) Tarih

10. I. M.Ö. IV. binde Sümerler yazıyı bulmuşlardır.
II. M.Ö. 1280'de Hititlerle Mısırlılar Kadeş Antlaş-
ması'nı imzalamışlardır.
III. M.Ö. 700'de Lidyalılar ticarete para kullanmaya
başlamışlardır.

**Tarihte türlerinin ilk örnekleri olarak ortaya çı-
kan yukarıdaki gelişmelerle, ilgili olduğu yar-
dımıcı bilimler hangisinde birlikte verilmiştir?**

I.	II.	III.
A) Diplomatik	Arkeoloji	Etnografya
B) Paleografya	Diplomatik	Sosyoloji
C) Etnografya	Paleografya	İktisat
D) Paleografya	Diplomatik	Nümizmatik
E) Epigrafya	Sosyoloji	İktisat

11. "Tarihin kaynaklarını oluşturan metinleri anlamak
için yazılarını okumak yetmez. O metnin yazıldığı
dilin de iyi bilinmesi gerekir." **görüşünü savunan
bir tarihçinin, aşağıdaki bilimlerden hangisinin
önemini vurguladığı savunulabilir?**

- A) Etnografya B) Filoloji
C) Antropoloji D) Nümizmatik
E) Diplomatik

12. Tarihçiler bir konuyu araştırırken sırasıyla bazı me-
todlar kullanırlar. Bu metodlar eserin ortaya çıkma-
sında önemli bir yere sahiptir.

**Buna göre aşağıdakilerden hangisi bir tarihçinin
eserini tamamlamadan önce kullanacağı en son
yöntemdir?**

- A) Tahlil (Çözümleme)
B) Tenkit (Eleştirme)
C) Terkip (Sentez)
D) Tasnif (Sınıflandırma)
E) Kaynak arama

2. ÜNİTE

İNSANLIĞIN İLK DÖNEMLERİ

- TARİH ÖNCESİ ÇAĞLAR
- İLKÇAĞ UYGARLIKLARI
 - Tarih Öncesinde Anadolu
 - İlkçağ'da Anadolu
 - Anadolu Çevresindeki Kültür ve Uygarlıklar

AKILLI HARİTAM

İNSANLIĞIN İLK DÖNEMLERİ

Tarihi Çağlara Giriş

Yazının Bulunmasına Göre

Tarih Öncesi Dönemler

TAŞ DEVRİ

- Yontmataş (Paleolitik - Eskitaş)
- Ortataş (Mezolitik)
- Cilalıtaş (Neolitik - Yenitaş)

MADEN DEVRİ

- Bakır
- Tunç
- Demir

Tarih Çağları

- İlkçağ
- Ortaçağ
- Yeniçağ
- Yakınçağ

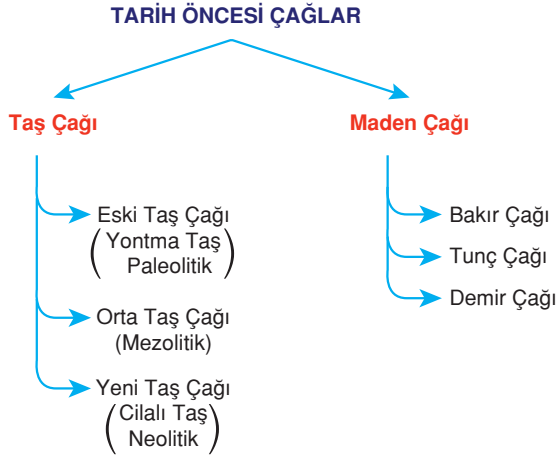
İlkçağ Uygarlıkları

- Mezopotamya Uygarlığı
- Orta Asya Uygarlığı
- Mısır Uygarlığı
- Anadolu Uygarlığı
- Hint Uygarlığı
- Çin Uygarlığı
- Doğu Akdeniz Uygarlığı
- Ege ve Yunan Uygarlığı
- Roma Uygarlığı

1. TARİHİ ÇAĞLARA GİRİŞ

- İnsanlık tarihinin uzun bir zamanı kapsamayı geçmiş ile ilgili ayrıntılı araştırma yapmayı zorlaştırmış, bu nedenle tarih zamana göre sınıflandırılmıştır.
- Yazının bulunmasından önceki döneme “**Tarih öncesi çağlar**”, yazının icadından sonraki döneme “**Tarih çağları**” denilmiştir.

Eski Taş Çağı Karain Mağarası'ndan çıkarılan kesici ve delici aletlerden bazıları

TARİH ÖNCESİ ÇAĞLAR

a) TAŞ ÇAĞI

- **Yontma Taş (Paleolitik) Çağı**
 - İnsanlar mağaralarda ve ağaç kovuklarında yaşadılar.
 - Avcılık ve toplayıcılıkla uğraştılar.
 - Taş ve kemikten araç - gereçler yaptılar.
 - Dönemin sonlarına doğru ateş bulundu.
 - Mağara duvarlarına resimler çizdiler.
- **Orta Taş (Mezolitik) Çağı**
 - İnsanların toplayıcılık ve avcılıktan üretim ekonomisine geçiş dönemidir.
- **Cilalı Taş (Neolitik) Çağı**
 - Tarımsal faaliyetler başladı.
 - Köyler kuruldu.
 - Ticaret başladı (Takas).
 - Hayvanlar evcilleştirildi.
 - Toprak ve kilden kapkacaklar yapıldı.
 - İşbölümü ve sınıf farklılığı doğdu.
 - Menhir ve dolmen denilen mezarlar yapıldı.
 - Dokumacılık başladı.

Fransa'da Lascaux Mağarası'nda bulunan Mezolitik Çağa ait kaya resimleri

Uyarı

Yazılı kayıt ve belgelerin olmadığı tarih öncesi çağlar hakkında tarih bilimi en çok arkeolojiden yararlanır.

b. MADEN ÇAĞI

- Üretim arttı.
 - Ticari hayat gelişti.
 - Şehirlerin etrafı surlarla çevrildi.
 - Devlet örgütlenmesi (siteler) oluşmaya başladı.
 - Anadolu'nun tarih devirlerine geçiş dönemidir. (Asur ticaret kolonileri dönemidir.)
- * Tarih öncesi dönemler araç - gereç yapımı ve kullanılan malzemenin cinsine göre ayrılmıştır.

- Tarih çağları, insanlığın büyük bir bölümünü etkileyen ve çok yönlü sonuçlar doğuran özellik ve olaylara göre ayrılmıştır.

Örnek:

Tarihte, bir çağın bitip yeni bir çağın başlaması aşağıdakilerden daha çok hangisinin gerçekleşmesine bağlıdır?

- Teknolojik buluşların artmasına
- Ekonomiyi geliştiren faaliyetlerde bulunulmasına
- İnsan hayatını çok yönlü etkileyen ve önemli sonuçlar yaratan olayların yaşanmasına
- Ülkeler arasındaki savaşların önemli sonuçlar ortaya koymasına
- Bilimsel faaliyetlerin yoğunlaşmasına

Çözüm:

Tarih çağları, özellikle insan hayatını çok yönlü etkileyen ve önemli sonuçlar yaratan evrensel nitelikli olaylara göre belirlenmiştir.

YANIT C**Sıra Sende**

Tarih öncesi dönemlerde insanlar;

- Ekonomi
- Sanat
- Savunma

alanlarından hangileri ile ilgili çalışmalar yapmışlardır?

- Yalnız I
- Yalnız II
- II ve III
- I ve II
- I, II ve III

Not

Tüm insanlık yukarıda sözü edilen çağları aynı zamanda yaşamamış ve her bölge değişik bir gelişme süreci izlemiştir. Bu durumun en önemli nedeni bilgi birikimlerinin ve coğrafi konumlarının farklı olmasıdır.

Uyarı

Çayönü: Türkiye'de ilk üretimle ilgili bugüne kadar bulunmuş en eski yerleşim yeridir.

Çatalhöyük: İnsanlık tarihinin ilk şehir yerleşmesi olarak kabul edilmektedir.

Kültepe: Anadolu'da ilk yazılı belgelerin bulunduğu yer olması dolayısıyla Anadolu'da tarih devirlerinin başladığı yerdir.

2. İLKÇAĞ UYGARLIKLARI

A) TARİH ÖNCESİNDE ANADOLU

- Anadolu, uygun iklimi ve verimli toprakları nedeniyle yaşamaya elverişli bir bölgedir. Bundan dolayı da tarihi en eski çağlarından beri yerleşim yeri olarak kullanılmıştır.

Anadolu'nun tarih öncesi dönemlerini aydınlatan merkezler;

a. **Eski Taş** → Antalya çevresinde Karain, Beldibi, Belbaşı
(**Yontmataş**) Mağaraları

b. **Orta Taş** → Beldibi (Antalya)
(**Mezolitik**) Baradiz (Göller Yöresi)
Macunçay (Ankara)
Tekkeköy (Samsun)

c. **Yeni Taş** → Çayönü (Diyarbakır)
(**Cilalıtaş**) Sakçagözü (Gaziantep)
Çatalhöyük (Konya)

d. **Bakır Çağı** → Truva (Çanakkale)
(**Kalkolitik**) Alacahöyük (Çorum)

e. **Tunç Çağı** → Kültepe (Kayseri)

B) İLKÇAĞDA ANADOLU

- Anadolu, göç ve ticaret yollarının üzerinde bulunması, Asya ile Avrupa'yı birbirine bağlaması, topraklarının verimli olması ve ikliminin insan yaşamına uygun olması gibi nedenlerden dolayı birçok uygarlığa yurt olmuştur.
- Bunlar sırasıyla; Hititler, Frigler, Lidyalılar, İyonlar, Urartular, Persler, Makedonyalılar, Romalılar ve Bizanslılardır.

Uyarı

İnsanlığın ulaştığı gelişme düzeyi, aşamalı olarak ve ortaklaşa elde edilmiştir.

Sıra Sende

Anadolu'nun;

- Verimli topraklara sahip olması
- Ticaret yolları üzerinde bulunması
- İkliminin yaşamaya uygun olması

özelliklerinden hangilerinin tarihin en eski çağlarından beri yerleşim yeri olarak kullanılmasında etkili olduğu söylenebilir?

- A) Yalnız I B) Yalnız III
C) I ve III D) II ve III
E) I, II ve III

İvriz Kabartmaları
(Konya)

Anadolu Uygarlıkları

a. Hititler:

- M.Ö 2000 yılı başlarında Kafkaslar'dan Orta Anadolu'ya gelerek Kızılırmak boylarına yerleşmişlerdir.
- Başkentleri **Hattuşaş (Boğazköy)** idi.
- Anadolu'nun tarih dönemine girmesini sağlamışlardır.
- Başlangıçta feodal beyliklerden oluşan Hitit Krallığı, daha sonraları eyaletlere merkezden valiler atayarak merkezi devlet özelliği kazanmıştır.
- Krallar aynı zamanda, başrahip, başkomutan ve başyargıçtı.
- Hititlerde, soylulardan oluşan ve **Pankuş** adı verilen bir meclis, hükümdarın yetkilerini bir oranda sınırlandırmıştı.
- Devlet yönetiminde kraldan sonra en yetkili kişi "**Tavananna**" adı verilen kraliçeydi. Kralın olmadığı zamanlarda vekaleten devleti yönetirdi.
- Mısırlılar ile Suriye egemenliği için mücadele etmiş ve tarihin ilk yazılı antlaşması olan **Kadeş Antlaşması**'ni (M.Ö 1280) imzalamışlardır.
- Asurlular'dan aldıkları çivi yazısıyla beraber kendilerine ait olan **hiyeroglif** yazısını da kullanmışlardır.
- Hititlerin yurduna, "**bin tanrı ili**" denirdi. Çok sayıda tanrıları vardı.
- Hitit krallarının tanrılara hesap vermek amacıyla hazırlattıkları **yıllıklar (analar)** tarih yazıcılığının gelişmesine yol açmıştır.
- Sümer hukukundan etkilenmişlerdir.
- Medeni hukuk ve ceza hukuku ile ilgili yasalar yapmışlar ve mülkiyet hakkı yasalarla güvence altına alınmıştır.
- Heykelticilik ve kabartma gelişen başlıca sanat dallarıdır. Yazılıkaya ve İvriz kabartmaları Hitit sanatının en önemli örnekleridir.
- M.Ö II. yüzyılda Ege göçleri ile Anadolu'ya giren Frigler tarafından yıkılmışlardır.

Yazılıkaya Kabartmaları
(Çorum)

Örnek:**İlkçağda Hititlerde;**

- I. Topraklar tanrıların ve kralın malı kabul edilirdi.
- II. Ekonomik hayat tarım ve hayvancılığa dayanırdı.
- III. Şehirler büyük tapınak ve saraylarla süslenirdi.
- IV. Kralın bütün suçluları affetme yetkisi vardı.
- V. Pankuş Meclisi soylulardan oluşurdu.

Yukarıda verilenlerden hangisi Hititlerde özel mülkiyetin gelişmediğinin kanıtıdır?

- A) I B) II C) III D) IV E) V

Çözüm:

Hititlerde toprakların tanrıların ve kralların malı olarak kabul edilmesi, özel mülkiyet anlayışının gelişmediğinin kanıtıdır.

YANIT A**b. Frigler:**

- Balkanlar üzerinden Anadolu'ya gelmiş ve Hititleri yıkmışlardır.
- Başkentleri **Gordion**'dur.
- Daha çok tarım ve hayvancılıkla uğraşmışlardır.
- Tarımı korumak ve geliştirmek için özel kanunlar ve kurallar koymuşlardır. Yapılan kanunlarda tarımla ilgili ağır cezalar öngörülmüştür. Bu kanunlara göre, öküz kesenin ya da saban kıranın cezası ölümdür.
- Tarım toplumu olan Frigler, doğa tanrıçası **Kybele (Kibele)**'ye büyük saygı göstermişlerdir.
- Friglerin kayaları oyarak yaptığı odalar, mezar (Kaya mezarları) ve tapınak olarak kullanılırdı.
- Maden işçiliğinde ve dokumacılıkta ileri gitmişler, **tapates** denilen kilimler dokumuşlardır.
- Kafkaslar'dan gelen Kimmerler tarafından yıkılmışlar ve Lidya egemenliğine girmişlerdir.

c. Lidyalılar:

- Gediz ve Küçük Menderes nehirleri arasında kurulmuştur.
- Başkentleri **Sard (Sardes)**'dir.
- Kara ticaretine büyük önem veren Lidyalılar, Sardes'ten başlayarak Mezopotamya'ya kadar uzanan **Kral Yolu**'nu yapmışlardır.
- Lidyalılar, değiş tokuş temeline dayanan ticareti kaldırarak tarihte ilk kez **parayı** kullanmaya başlamışlardır.
- Ticaret faaliyetleriyle zenginleşen Lidyalılar, Anadolu'da ücretli askerlik sistemine dayalı bir ordu kurmuşlardır.
- M.Ö 546'da Persler tarafından yıkılmışlardır.

Uyarı

Kral Yolu üzerinden yapılan ticaret sayesinde Doğu ile Batı kültürleri arasında etkileşim artmıştır.

Lidya Parası**Uyarı**

Lidyalıların parayı bulması sonucunda ticarete kolaylık ve akıcılık sağlanmıştır.

Artemis Tapınağı

d. İyonlar:

- İyonya, İzmir ve Büyük Menderes Irmağı arasında kalan kıyı bölgesinin adıdır. Burada oturanlara da İonyalılar denir.
- M.Ö XII. yüzyılda Dorların baskısı sonucu Yunanistan'dan Anadolu'ya gelen Akalar tarafından kurulmuştur.
- Siyasi birlik oluşturulamamış, şehir devletleri şeklinde yaşamışlardır. (Efes, Milet, Foça, İzmir)
- Ticaret ile geçinmiş ve ticaret kolonileri oluşturmuşlardır.
- İonyalılar, özgür düşüncenin ve pozitif bilimlerin öncüsü olmaları yönüyle önem taşırlar. Felsefe, matematik, tıp ve tarih gibi bilimlerde başarılı çalışmalar yapmışlar; Tales, Pisagor, Hipokrat, Herodot gibi ünlü bilginler yetiştirmişlerdir.
- Mimarlık alanında önemli eserler meydana getirmişlerdir. Efes'teki **Artemis Tapınağı** ile Didim'deki **Apollon Mabedi** en güzel örnekleridir.
- İyon şehir devletlerinin başında, önceleri bir kral vardı. Sonraları soylular (aristokrasi) kral yönetimine son verdiler. Böylece oligarşi yönetimi oluştu. Ülke güvenliği tehlikeye düştüğü zaman, yönetim **tiran** adı verilen askerlere bırakıldı.
- Önce Lidya egemenliğine, daha sonra da Pers egemenliğine girmişlerdir.

e. Urartular:

- M.Ö 900 yıllarında başkenti **Tuşpa** (Van) olmak üzere Anadolu'nun doğusunda kurulmuştur.
- Ekonomilerinin temeli hayvancılığa dayanmaktadır.
- Maden ve taş işlemeciliğinde gelişmişlerdir.
- Kaleler, su kanalları ve su bentleri yapmışlardır. Başkentleri Tuşpa (Van)'ya içme suyu sağlamak için ileri bir tekniğin kullanıldığı, 80 km. uzunluğunda bir kanal açmışlardır.
- Mezarlarını oda ve ev biçiminde yapmışlar, içlerine daha sonra kullanılacağı düşüncesiyle çeşitli eşyalar koymuşlardır.
- M.Ö 600'de Medler tarafından yıkılmışlardır.

C. ANADOLU ÇEVRESİNDEKİ KÜLTÜR VE UYGARLIKLAR

1) MEZOPOTAMYA UYGARLIĞI

Fırat ve Dicle ırmakları arasında yer alan, oldukça verimli bir tarım havzası olan Mezopotamya'da Sümer, Akad, Elam, Babil ve Asur gibi devletler kurulmuştur.

Pisagor

a. Sümerler:

- Mezopotamya'da ilk şehir devletlerini kurmuşlardır. En önemlileri Ur, Uruk, Kiş, Lagaş olan bu şehir devletlerine "site" adı verilmiştir.
- Sitelerin başında **patesi** veya **ensi** adı verilen rahip - krallar bulunurdu. Patesi çevresindeki sitelere hakim olursa "lugal", Sümer ülkesine hakim olursa "lugal kalma" unvanını alırdı.
- Tanrılar için çok katlı tapınaklar yapmışlardır. İçinde sunaklar da bulunan bu tapınaklara **Ziggurat** adı verilmektedir. Zigguratlar aynı zamanda okul, rasathane ve depo olarak da kullanılmıştır.
- Tarihte yazıyı ilk bulan topluluktur. (**Çivi yazısı**)
- Lagaş kralı Urganakina, bilinen ilk yazılı yasaları hazırlamıştır.
- Çok tanrılı bir inanca sahip olan Sümerler ölümden sonraki yaşama inanmamışlardır.
- Astronomi alanında gelişmişlerdir. Ayrıca matematik ve geometride gelişme göstererek dört işlemi kullanmışlar, bölme ve çarpma cetvelleri hazırlamışlar, alan ve hacim hesapları yapmışlar, daireyi 360 dereceye bölmüşlerdir.
- Gilgamesh, Tufan ve Yaradılış destanları Sümerler tarafından meydana getirilmiştir.

b. Akadlar

- Arap yarımadasından göç eden Samiler, Sümer şehir devletlerini egemenlik altına alıp Mezopotamya'da ilk merkezi devleti kurmuşlardır.
- Başkentleri **Agade** şehridir.
- İlk düzenli ordu sistemini meydana getirmişlerdir.
- Sümer kültüründen etkilenen Akadlar onlar gibi çok tanrılı inanca sahiptiler.

Örnek:

Sümer şehir devletlerinin başında "patesi" veya "ensi" adı verilen krallar bulunur ve bunlar tanrı adına ülkeyi yönettiklerini iddia ederlerdi. Patesi, çevresindeki sitelere hakim olursa "Lugal", Sümer ülkesine hakim olursa "Lugal kalma" unvanını alırdı.

Bu bilgilere göre Sümerler ile ilgili olarak;

- I. Teokratik bir devlet anlayışına sahip oldukları
- II. Yöneticilerin egemen oldukları bölgelere göre unvanlarının değiştiği
- III. Siyasi birliğin bulunduğu

yargılarından hangilerine ulaşamaz?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III D) I ve II E) II ve III

Çözüm:

Sümer krallarının ülkeyi tanrı adına yönettiklerini iddia etmeleri teokratik devlet anlayışına sahip olduklarının, patesilerin (kral) çevresindeki sitelere hakim olursa "Lugal", tüm Sümer ülkesine hakim olursa "Lugal kalma" unvanını alması, yöneticilerin egemen oldukları bölgelere göre unvanlarının değiştiğinin göstergesidir. Ancak şehir devletleri şeklinde örgütlenmeleri siyasi birliğin bulunmadığını gösterir.

Uyarı

Siteler, etrafı surlarla çevrili, Ziggurat adı verilen tapınak ve onun etrafındaki evlerden meydana gelmiştir.

Uyarı

Sümerlerin çivi yazısını bulmasıyla tarih çağları başlamıştır.

Çivi Yazısı

Ziggurat

YANIT C

Babil Kulesi'nin Temsili
Resmi

c. Elamlar:

- Kerha ve Karun ırmaklarının suladığı alanda yaşamışlardır.
- Başkentleri **Sus**, önemli kültür ve uygarlık merkezlerinden biridir.
- Madencilik, çömlek yapımı ve seramik sanatında ilerlemişlerdir.

d. Babiller:

- Samilerin bir kolu olan Amurrular tarafından kurulmuştur.
- Başkentleri **Babil**'dir.
- I. Babil krallarından **Hammurabi**, kendi adıyla anılan yasalar bütünü hazırlamıştır. Bu yasalar acımasız olup suçluya kısas ilkesi uygulanmıştır.
- Sümerlerin etkisi altında kalmışlar, tapınaklarına ziggurat adını vermişlerdir.
- Mimari açıdan Mezopotamya'nın en gelişmiş uygarlığıdır. **Babil'in Asma Bahçeleri** ve **Babil Kulesi** bu alandaki en güzel örneklerdir.

e. Asurlar:

- Yukarı Mezopotamya'da yaşamışlar, yaşadıkları topraklar tarıma elverişli olmadığı için hayvancılık ve ticaret ile uğraşmışlardır.
- Başkentleri **Ninova**'dır.
- Anadolu'da ticaret kolonileri kurmuşlardır. (Kültepe, Alışar) Bu koloniler aracılığıyla yazıyı Anadolu'ya taşımışlardır. Anadolu'daki ilk yazılı kaynaklar Asur tüccarlarının bıraktıkları Kültepe'deki tabletlerdir.
- Tarihte bilinen ilk kütüphaneyi Ninova'da kurmuşlardır.

Sıra Sende

İlkçağda,

- Urartuların su kanalları açmaları
- Mısırlıların Nil Nehri'nin taşkınlarından sonra kaybolan tarla sınırlarını yeniden belirlemeleri

gelişmelerini sağlayan temel faktör aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Tarım
- B) Sanat
- C) Din
- D) Gelenekler
- E) Doğal afetler

2) MISIR UYGARLIĞI

- Afrika'nın kuzeydoğusunda yer alan Mısır'da ilk yerleşmeler Nil Nehri kıyılarında oluşmuştur.
- **Nom** adını alan şehir devletlerini kendi yönetimi altında birleştirerek **Firavun** adını alan ilk Mısır hükümdarı Menes'tir. Kral Menes ile beraber Mısır'da "Firavun" adı verilen dini ve siyasi gücü olan tanrı - kralların yönetimi başlamıştır.
- Hitit kralı III. Hattuşili ile Kadeş Barışı'nı imzalayan II. Ramses'ti.
- Çok tanrılı dine inanan Mısırlılar, ölümden sonraki yaşama inandıkları için ölümlerini mumyalamışlardır. Mumyalama teknikleri sayesinde insan vücudunu tanıyan Mısırlılar, tıp alanında ve eczacılıkta gelişmişlerdir.
- Firavunlar için piramitler, halk için ise labirent adı verilen mezarlar yapılmış; bu mezarlara her türlü araç, gereç ve yiyecekler konulmuştur.
- **Hiyeroglif** adı verilen resim yazısı kullanmışlardır. Yazılarını papirüs bitkisinden yapılan kağıtlara yazmışlardır.

- Nil Nehri'nin hareketlerini incelemeleri astronomide gelişmelerine katkıda bulunmuş, bu da güneş yılı takviminin temellerini atmalarını sağlamıştır.
- Matematik ve geometride önemli ilerleme kaydetmişler, alan ve hacim hesapları yapmışlar "pi sayısını" bugünkü değerlerine yakın hesaplamışlardır.
- M.Ö VI. yüzyılda Pers işgaline uğrayan Mısır, M.Ö IV. yüzyılda İskender'in bölgeye gelmesine kadar bu devletin egemenliğinde kalmıştır.

Not

Mısır'ın çevresi doğal engellerle çevrili olduğu için başka uyarıklardan etkilenmemiştir. Bu durum Mısır'da özgün uygarlığın doğmasına yol açmıştır.

Mısır Uygarlığı

3) İRAN UYGARLIĞI

- M.Ö IX. yüzyıldan başlayarak İran'da yaşayan Medlerin siyasal varlıklarına M.Ö 50 yılında Persler son vermiştir.
- Perslerin başkenti **Persepolis**'tir.
- Ülke "**satraplık**" adı verilen eyaletlere bölünmüş, satraplıklar "**satrap**" adı verilen görevliler tarafından yönetilmiştir.
- Perslerde güçlü bir merkezi yapı olup yönetimin başında şah bulunurdu.
- **Zerdüştlük** dinine inanmışlardır.
- İlk düzenli posta örgütünü oluşturmuşlardır.
- Perslerden kalan sanat eserlerinin en önemlileri, krallar için yapılan büyük saraylardır.

Not

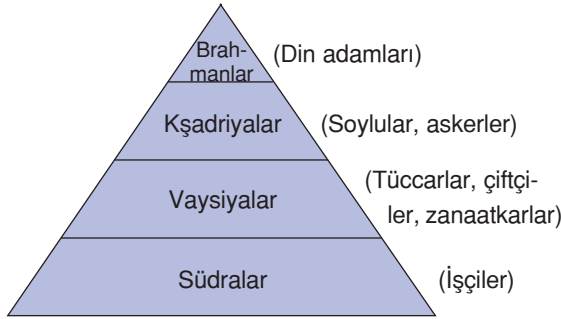
Persler, Anadolu'ya M.Ö 543 - 333 yılları arasında egemen olmuş; ancak Anadolu'daki köklü kültürü etkileyememişlerdir.

Mısır piramitleri ve Sfenks Anıtı'ndan görünüm

4) HİNT UYGARLIĞI

- Doğal kaynakları açısından zengin olan Hindistan, tarih boyunca bu özelliğinden dolayı birçok kavmin istilasına uğramıştır.
- Orta Asya'dan Hindistan'a gelen Ariler kültürlerini bölgeye taşımışlar ancak merkezi otoriteyi sağlayamamışlardır. Bu nedenle bölgede "racalık" denilen küçük prenslikler kurulmuştur.
- Ariler, Hindistan'a "kast sistemi" ni taşımışlardır. Kast, meslekleri babadan oğula geçen ve aynı geleneklere bağlı bulunan çeşitli sosyal sınıflardan oluşan bir sistemdir.
- Kast dört gruba ayrılırdı:

- Kast sisteminin dışında kabul edilen Paryalar bulunmaktaydı (Köleler).
- Bu sisteme tepki olarak Budizm doğmuş; ancak Hindistan'da yayılması engellenmiştir.

5) ÇİN UYGARLIĞI

- Çin uygarlığının oluşmasında Çin kültürünün yanında Türk, Moğol ve Tibet kültürleri de etkili olmuştur.
- Çin'de "tanrının oğlu" ünvanını taşıyan imparatorların kutsal olduğuna inanılmıştır.
- Ekonomi büyük ölçüde tarıma dayandırılmış ancak tarımın yanında ipek, porselen ve kumaş üretimi de yapılmıştır. Çinli tüccarlar İpek Yolu aracılığıyla Çin'den Roma'ya kadar olan bölgede ticari faaliyetlerde bulunmuşlardır.
- Çin'de en yaygın inançlar Konfüçyüsçülük, Taoizm ve Budizm'dir.
- Çin Seddi** ve Budist tapınakları Çin mimarisinin en güzel örnekleridir.
- Çinliler, mürekkep, kağıt, matbaa, barut ve pusulayı bularak dünyada birçok gelişmeye öncülük etmiştir.

Hint Uygarlığı

Çin Seddi

Sıra Sende

İlkçağda kurulan uygarlıklardan;

- Fenikeliler ve Yunanlılar koloncilik faaliyetlerinde bulunmuşlardır.
- Lidyalılar, Efes'ten Mezopotamya'ya kadar uzanan Kral Yolu'nu yapmışlardır.
- Asurlular Anadolu'da "Karum" adı verilen pazar yerleri kurmuşlardır.

Bu bilgilere göre ilkçağ uygarlıklarının aşağıdakilerden hangisinin gelişmesine katkı sağladıkları söylenebilir?

- A) Yerleşik yaşamın
- B) Demokrasi anlayışının
- C) Merkezi krallıkların
- D) Ticari ilişkilerin
- E) Tarımsal etkinliklerin

6) DOĞU AKDENİZ UYGARLIĞI

a. Fenikeliler:

- Lübnan Dağları ile Akdeniz arasında yer alan bölgede kurulmuşlardır.
- Şehir devletleri şeklinde örgütlenmişler; Biblos, Tir, Sidon kentlerini kurmuşlardır.
- Gemicilikte ileri gitmeleri sayesinde Akdeniz'in birçok yerinde **koloniler** kurmuşlardır. Bunlardan en önemlisi Kartaca'dır.
- Harf yazısını bularak dünya kültür tarihine katkıda bulunmuşlardır. (**Fenike alfabesi**)

 Not

Fenike alfabesini daha sonraki dönemlerde Yunanlılar ve Romalılar yeniden düzenlemişler, bu alfabeye yeni harfler ekleyerek bugünkü Latin alfabesini meydana getirmişlerdir.

Örnek:

İlkçağda Lübnan Dağları ile Akdeniz arasında yaşayan Fenikeliler, toprakları tarıma elverişli olmadığı için deniz ticaretine yöneldiler. Akdeniz kıyılarıyla Mezopotamya arasındaki ticaret yollarının başlangıcında yer almaları sebebiyle kısa zamanda zenginleştiler. Ayrıca, şehir devletleri şeklinde yaşayan Fenikeliler alfabeyi buldular.

Bu bilgilere bakılarak Fenikeliler ile ilgili olarak aşağıdakilerden hangisine ulaşılamaz?

- A) Siyasi birliğin bulunmadığına
- B) Kültürel etkileşime kapalı olduğuna
- C) Ticaret yolları üzerinde yer aldığına
- D) Dünya medeniyetine önemli katkıda bulunduğuna
- E) Coğrafi konumlarının ekonomileri üzerinde belirleyici olduğuna

Çözüm:

Fenikeliler ile ilgili verilen yukarıdaki açıklamaya bakılarak A, C, D ve E seçeneklerinde bulunan yargılara ulaşılabılır. Ancak kültürel etkileşime kapalı olduğu ifadesine ulaşılamaz. Aksine Fenikelilerin ticaretle uğraşmaları ve anavatanları dışında koloniler oluşturmaları kültürlerarası etkileşime yol açmış, Ön Asya uygarlığının Ege ve Akdeniz havzasına yayılmasında etkili olmuştur.

YANIT B
 Uyarı

Fenikeliler İlkçağın sömürge (koloni) edinen ilk toplumdur.

b. İbraniler

- Sami asıllı kavimlerden biridir.
- Filistin'de M.Ö 1040'lara doğru ilk siyasal birliklerini kurmuşlardır.
- Krallarından Davut, Kudüs şehrini kurarak başkent yapmıştır.
- İlk tek tanrılı din olan **Musevilik** inancını benimsemişlerdir.
- Kutsal kitapları **Tevrat**'tır.
- Sırasıyla Asur, Pers, İskender ve Roma egemenliği altında yaşamışlar; M.S 70'te Filistin'den çıkartılmışlardır.
- II. Dünya Savaşı sonrasında **İsrail Devleti**'ni kurmuşlardır. (1948)

7) EGE VE YUNAN UYGARLIĞI

- Ege ve Yunan uygarlığı, Ege Denizi'ndeki adalar, Yunanistan, Makedonya, Trakya, Batı ve Güneybatı Anadolu'da yaşayan toplulukların meydana getirdiği bir uygarlıktır.
- Ege'de ilk uygarlıklar Girit ve Mora Yarımadası'ndaki Miken uygarlıklarıdır.

a) Girit Uygarlığı

- Ege'de bilinen en eski uygarlıktır.
- Ön Asya ve Mısır uygarlıklarından etkilenmişlerdir.
- Mısır, Kıbrıs ve Suriye ile ticaret yaptılar.
- En önemli eserleri **Knossos Sarayı**'dir.
- Dorlar tarafından yıkıldılar.

b) Miken (Aka) Uygarlığı

- Akalar tarafından kurulmuştur.
- Krallıkla yönetilmişlerdir.
- Mora yarımadasında kuruldu.
- Kuyu mezarları yapmışlardır.
- Dorlar tarafından yıkıldılar.

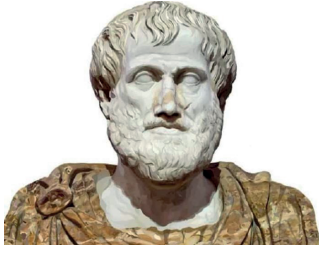
Tarihi Korint şehri kalıntıları

Sıra Sende

Devlet	Özellik
I. Frigler	→ Tarım hayatlarında önemli bir yer tutmuşlardır.
II. Yunanlılar	→ Deniz ticareti ve kolonilekle uğraşmışlardır.
III. Sümerler	→ Tarihte ilk yazıyı bularak tarih çağlarını başlatmışlardır.
IV. Mısırlılar	→ Firavunlar için piramit denilen anıt mezarlar yapmışlardır.
V. Lidyalılar	→ Tanrılarına hesap vermek amacıyla yıllıklar (anal) hazırlamışlardır.

İlkçağ uygarlıklarıyla ilgili yukarıdaki eşleştirmelerden hangisi **yanlıştır**?

A) I B) II C) III D) IV E) V

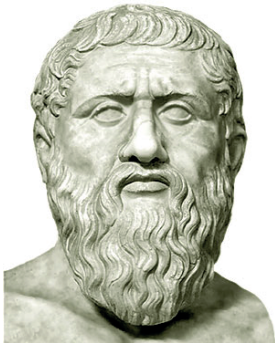
Aristoteles

c) Yunan Uygarlığı

- M.Ö 1200 yıllarında Dorların Anadolu'yu istila etmesi üzerine kaçabilen Akalar, Batı Anadolu'da İyon uygarlığını yaratmıştır.
- Miken medeniyetinin çökmesine neden olan Dor göçleri sonucunda Yunanistan'da sosyal ve siyasal alanda bazı gelişmeler olmuştur.
- Halk sınıflara ayrılmış, asiller sınıfı meydana gelmiş, **polis** denilen şehir devletleri kurulmuştur. En önemli polisler; Atina, Isparta, Korint, Teb, Larissa kentleriydi.
- Ülke tarıma elverişli olmadığı için deniz ticareti ile uğraşmışlar; Ege, Karadeniz ve Akdeniz'de deniz kolonileri kurmuşlardır.
- Persler ile yapılan uzun savaşların sonucunda Perslerin, Yunanistan'a girmesi önlenmiştir.
- Yunanistan'ın iki güçlü kent devleti olan Atina ve Isparta arasında geçen **Peleponnes Savaşları**, Isparta'nın üstünlüğü ile sona ermiştir.
- Yunanistan'da sırasıyla **monarşi, oligarşi (aristokrasi)** ve **demokrasi** yönetimleri görülmüştür. Ancak Yunanistan'da geçerli olan demokraside ancak soylular devlet yönetimine katılıyor, seçiyor ve seçilebiliyordu. Orta sınıf ve kölelerin hiçbir hakları yoktu. Solon ve Klistenes reformlarından sonra orta sınıf yönetime katılmıştır.
- Yunan uygarlığı tarih, tıp, geometri ve felsefe gibi alanlarda önemli ilerlemeler sağlamış; Sokrates, Eflatun ve Aristo bilime önemli katkıda bulunmuştur.
- Tanrılar adına yapılan **olimpiyat** adlı spor karşılaşmaları kültürel birliğin sağlanmasında etkili olmuştur.
- M.Ö 4. yüzyılın 2. yarısında Makedonyalıların egemenliği altına girmiştir.

➤ **Not**

Yunan uygarlığının, kendinden sonra gelen Helenistik Dönem uygarlığı üzerinde derin etkisi olmuştur.

Eflatun (Platon)

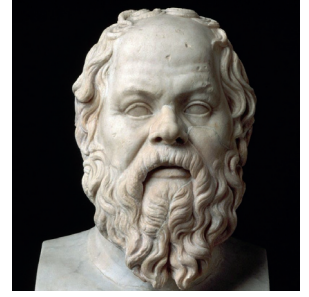
➤ **Not**

Yunanlılarda çok tanrılı bir din mevcuttu. Yunan tanrılarının, Yunanistan'ın en yüksek dağı olan Olimpos Dağı'nda yaşadıklarına inanılır, her dört yılda bir tanrı Zeus adına olimpiyat oyunları düzenlenirdi.

ETKİNLİK - 2

Aşağıdaki kavramları, ilgili olduğu açıklamayla eşleştiriniz.

1. Ziggurat	a.	Çiftçilikle uğraşan Friglerin bereket tanrısıdır.
2. Tuşpa	b.	Sardes'ten Mezopotamya'ya kadar uzanan ticaret yoludur.
3. Polis	c.	Bir ülkenin ticaret, tarım gibi nedenlerle kendi toprakları dışında oluşturduğu pazarlardır.
4. Asurlar	d.	Hitit sanatının en önemli örnekleridir.
5. Kibele	e.	Anadolu'da tarih devirlerinin başladığı yerdir.
6. Kral Yolu	f.	Anadolu'ya yazıyı getirmişlerdir.
7. Kolonicilik	g.	M.Ö 2000'den itibaren Eski Yunan'da ve Ege'de ortaya çıkan şehir devletleridir.
8. Kültepe	h.	Urartuların başkentidir.
9. İvris ve Yazılıkaya Kabartmaları	i.	Mezopotamya'da çok katlı ve çok amaçlı yapılan tapınaklardır.

Sokrates

d) İskender İmparatorluğu (Makedonya)

- Makedonya kralı II. Filip, Yunanistan'ı ele geçirerek Helen Birliği'ni kurmuştur.
- II. Filip'in oğlu **Büyük İskender**, dünyaya egemen olmak ve Doğu - Batı mücadelesine son vererek bu kültürleri birleştirmek için M.Ö 334 yılında **Asya Seferi**'ne çıkmıştır.
- İskender, Asya Seferi sırasında Persleri Gronikos, İssos savaşlarında yenilgiye uğratmış ve Pers Devleti'nin egemenliğine son vermiştir. (M.Ö 331)

Sıra Sende

İlkçağ dinlerinde;

- Çok tanrıya inanmak
 - Tanrıları insanlar gibi düşünmek
 - Anıt mezarlar yaptırmak
 - Doğa güçlerine inanmak
- gibi özellikler görülmektedir.**

Bu özelliklere bakılarak;

- Farklı inançlar geliştirildiği
- Yaşamlarında doğa olaylarının etkili olduğu
- Ölümden sonraki yaşama inanılmadığı

yargılarından hangilerine ulaşamaz?

- A) Yalnız I B) Yalnız II
C) Yalnız III D) I ve III
E) II ve III